

Hamlet İsaخانlı

YAĞIŞ YAĞIR, SEVGİLİM (POVEST)

1

Yağış səhər tezdən, aləqaranlıqda başladı - seyrək, xırda damcılarla, sakit-sakit, hay-küy-süz, küləksiz, boransız. Yağış damlaları evlərin dam, divar və pəncərələrini döyəcləyərək təbii, ritmik səs çıxarır, çalıb-oxuyurdular. Yağış güclənməsə də, davamlı oldu, get-gedə üzdə olan hər şey - yol, küçə, ev, ot, ağac və insanlar suya qərq oldu. Pəncərələr yağışdan tərlədi, dumana büründü. Rənglər sönükləşdi, mavi səma boz rəng aldı. Çimib təmizlənən yarpaqlar rəng verib rəng aldılar, solğun yaşıldan tünd yaşıl rəngə döndülər. Göydən gələn su ilə şəhərdəki toz-torpaq qarşılaşıb bir-birinin canına hopdu. Havanı tərəvətli torpaq qoxusu bürüdü.

Aslan yolboyu fikirli-fikirli, dalğın halda maşının aynasından yağışın islatdığı ətrafı seyr edirdi. Yağış dəqiq xətləri tumarlayıb hamarlamış, hər şey yumşalmış kimi görünürdü. Niyə belədir?! Aranda, dağda, yolda, şəhərdə - hər yerdə, bu çox maraqlı təbiət hadisəsini izləyən Aslan arasıkəsilməyən bu asta yağışın yaratdığı intim ortamda düşüncələrə dalmışdı.

...Yağışlı hava tək məkana deyil, insanın duyğu halına da təsir edir, dünya elə bil ki, daha içdən hiss olunur. Yağış sanki iç dünya ilə ətraf dünyanı bir-birinə yaxınlaşdırır, istək və bağlantını gücləndirir. Yağış yenilikçidir, mühafizəkarlığı zəiflədir, dəyişiklik yaradır. Yağış yağanda həyatın tempi yavaşlayır, insan daha yavaş gəzir, daha sakit, daha dalğın, daha düşüncəli olur. Yağış duyğuların açılması üçün münbit mühit yaradır. Yağan yağış, elə bil ki, insanlar arasındakı maneələri aradan qaldırır, tərəddüdü, ehtiyatı, ifrat həssaslığı "gizlədir"...

Aslan maşından düşüb iş otağına tərəf addımladı. Yağış səngiməmişdi. O, heç vaxt yağışdan qorunmaq üçün özü ilə çətir götürmürdü. İndi də narın yağışa məhəl qoymadan, tələsmədən, ətrafa boylana-boylana binanın içinə doğru irəlilədi. İş otağına daxil olub bir az pəncərə qarşısında dayandı, həyəətə baxdı. Sonra hər gün olduğu kimi yazı masasının yan tərəfindəki kompüterini açıb elektron poçtunu yoxladı. Əvvəlcə çoxsaylı "artıq və ya lazımsız" məktubları sildi, qalanlara ötəri baxıb sonradan oxumaq və ya cavablandırmaq istədiklərini işarələdi. Bu anda masanın yan tərəfində xüsusi dayaq üstünə qoyduğu mobil telefona məktub gəldi. Aslan yaradıcı iş və məlumat axını baxımından kompüterini telefondan üstün tuturdu. Məktub göndərməyi əsasən kompüter vasitəsilə edirdi. Elektron poçtu telefonuna

da gəlirdi, lakin nisbətən uzun olan məktubları kompüterdə oxuyur və cavabı da oradan yazırdı. Telefonun ekranı kiçik olduğuna görə, barmaqları lazım olan hərflərin əvəzinə qonşu hərflərə dəyib yazını korlaya bilirdi. Lakin adamların əksəriyyəti, bildiyinə və eşitdiyinə görə, telefonla yazışmağı daha çox xoşlayırlar.

Yaxşı, bəs bu nə məktubdur? "Salam, Aslan müəllim! Sizi böyük bacım Tovuzla bağlı bir məsələyə görə narahat edirəm. Dünyasını dəyişəndən sonra onun əlyazmaları - şeirləri, hekayələri və məqalələri qalıb. Onun arxivində sizin vizit kartınızı gördük. Anam sizinlə görüşmək, qızı Tovuzdan qalan əlyazmalarla nə edəcəyimizi, onları hara və kimə təqdim edə biləcəyimizi məsləhətləşmək, sizin bu barədə fikrinizi öyrənmək istəyir. Aslan müəllim, ümid edirik ki, xahişimizi nəzərə alıb bizə vaxt ayırırsınız". Məktubun sonunda sadəcə ad yazılmışdı: Durna.

Tanımadığı xanımdan gələn bu məktub Aslanı xəyalən keçmişə - Tovuz xanımla tanış olduğunu və bir yerdə çalışdıqları günlərə apardı.

...Tovuz ədəbiyyatçı idi, Azərbaycan-Avropa ədəbi əlaqələri ilə, həmçinin Azərbaycan və türk xalqlarının folkloru ilə maraqlanırdı, araşdırma aparır, ara-sıra şeir yazırdı. Aslan onun hekayə də yazdığını bilmirdi. O, mədəni, gözəl, söhbətçil və xoş insan idi. Aslanın Tovuzla tanışlığı cəmi bir neçə il sürsə də, onlar dostlaşmış, məmnuniyyətlə ədəbiyyatdan, dünyanın gözəlliklərindən və həyatın qərribə işlərindən söhbət edir, rəsmi və qeyri-rəsmi məclislərdə qarşılaşırdı, görüşürdülər. Hər ikisinin zarafatçı və musiqisəvar olması onları bir-birinə daha da yaxınlaşdırmışdı. Gözlənilmədən Tovuzun ağır xəstəliyə düşməsi onları bir-birinə daha da yaxınlaşdırmışdı. Gözlənilmədən Tovuzun ağır xəstəliyə düşməsi onları bir-birinə daha da yaxınlaşdırmışdı.

...Ailə həyatında da müəyyən çətinlikləri varmış Tovuzun, bu barədə özü danışmazdı, Aslan ordan-burdan eşitmişdi. Deyilənə görə əri Tovuzdan xeyli yaşlı, vəzifəli və zəhmətli bir adam olmuş, onu nəzarət altında saxlayırmış. Aslan bu dövrdə Tovuzla yaxınlaşmağa, ona necə kömək etməyə çalışsa da, bir şey əldə etməmişdi, Tovuz özünə qapanmışdı. Sonralar Aslan iş yerini dəyişdi və Tovuzla əlaqələri zəiflədi, get-gedə tamam kəsildi.

...Tovuz vaxtında müalicə olunmadı və ya yaxşı həkimə düşmədi, allah bilir. Uzun çəkən xəstəliyi şiddətləndi, Azərbaycanın qərb bölgəsində göz açdığı dünyaya onun şərqində, Bakıda "eh, vəfasız dünya" deyib gözlərini həmişəlik yumdu.

Aslan fikirdən ayılıb Durnaya qısa cavab yazdı:

--Durna xanım, mərhum dostum Tovuz xanımın xatirəsi mənə çox əzizdir. Buyurun, istəsəniz, sabah günortadan sonra, saat 4-5 radələrində, 5-ə doğru gəlin. Əgər bu vaxt sizə uyğun deyilsə, onda başqa bir gündə görüşə bilərik.

Durna xanımın, belə görünür ki, gözü telefonda imiş, Aslanın cavabını alan kimi yazdı:

--Aslan müəllim, geri dönüş etdiyiniz üçün təşəkkür edirəm. Sabah saat 5-in yarısında sizin yanınıza gələ bilərik. Etiraz etmirsinizsə.

Aslan razılığını bildirdi.

2

Yağış iki gün idi ki, ara vermədən yağırı. Təyin olunmuş vaxtda iki xanım – ana və bala Aslanın iş yerinə gəldilər. Maşından düşüb binaya daxil olana kimi bir az islandılar. Aslanın köməkçisi onları gülərüzlə qarşılayıb əyləşmək üçün yer göstərdi. Nurani sifəti və kübar görkəmi ilə rəğbət doğuran ana:

--Qızım, Aslan müəllimlə görüşəcəkdik, - dedi.

--İndicə gələr, görünür yağış yolları keçilməz edib yenə, ona görə bir az gecikir.

Aslan içəri girəndə iki xanıma eyni zamanda nəzər salsada, gənc olan ona kimisə xatırlatsada, diqqətini hənalı saçları ortadan ikiye ayrılıb səliqə ilə daranmış və elə ilk baxışdan nəsə bir doğmalığa hiss etdiyi, amma adını bilmədiyi ana üzərində cəmlədi.

- Xoş gəlibsiz! Bağışlayın, bir az gecikdim. İslanıbsınız, keçin əyləşin, bir çay içək", - de-

yə qonaqları otağına dəvət etdi.

--Aslan müəllim, sizə zəhmət verdik, - deyə üzrxahlıq və təşəkkür ifadə edən sözlərlə əvvəlcə ana, ardınca gənc xanım otağa daxil oldular.

Aslan:

--Nə zəhmət, sizinlə görüşmək çox xoşdur. Öyləşin, - deyə qonaqları oturmağa dəvət etdi.

Öyləşdilər, çox keçmədən çay və şirniyyat gəldi. Ana Aslana doğma olan ləhcədə, həlim səslə söhbətə başladı:

--Aslan müəllim, mənim adım Nabatdır, sizin tanışınız, rəhmətlik Tovuzun anasıyam. O sizi çox böyük hörmət və məhəbbətlə anırdı. Uzaqdan olsa da, sizi mən də tanıyıram.

--Nabat xanım, Tovuz xanımla dost idik. Söhbətimiz tuturdu. Onun həmkarları arasında gözəl, mehriban, dürüst və istedadlı insan kimi hörməti vardı.

--Qızım Durnaya, Tovuzun kiçik bacısına "gör Aslan müəllimlə əlaqə yarada bilərsənmi?" dedim.

Nabat xanım bu sözləri deyərkən qızına tərəf baxdı, məhəbbət dolu gözləri ilə onu süzdü, sonra Aslana tərəf döndü:

--O, gecikmədən sizinlə əlaqə qura bildi. Siz də sağ olun ki, onun məktubuna cavab verdiniz və bizi qəbul etdiniz.

Aslan baxışlarını Durnaya doğru yönəltdi. Ürəyində "Ay Allah, nə gözəl xanımdı!" - dedi, içindən gələn və açıq iltifat bildirən bir fikir səsləndirməkdən - "kompliment" deməkdən özünü saxladı. Aslan indicə gördüyü, hələ tam tanımadığı Durna ilə onun bacısı, çoxdan tanıdığı Tovuz arasında bir bənzərlik gördü. Tovuz gözəl, dilli-dilavər, cəsarətli xanım idi, yenicə gördüyü Durna isə... Aslanın gözündə daha mülayim, məlahətli, daha çox gözəl göründü. Onlar gözəlti baxışdılar. Cazibəli sifəti, insanı məst edən gözləri, al yanaqları və xoş təbəssümü ilə könül oxşayan bu xanım Aslanın nüfuzedic baxışları altında utanıb qızardı. Bu, onun xoş üz cizgilərini daha da cazibədar etdi. Durna, içəri girən andan bəri Nabat xanımla danışmağa başı qarışmış Aslana göz altından maneəsiz baxmaqda idi. Aslan bunun fərqlində idi. İndi isə Durna Aslanın sinayıcı baxışları altında bir anlığa ona baxıb

Rəssam: Nigar Əliyeva

gözlərini aşağı endirdi. Utancaq olduğu görünürdü, üzündə parlayan damla onu isladan yağışın qurumamış izi idi ya utancaqlığın gətirdiyi tər?!

Aslan nəzərlərini Durna üstündə çox saxlamayıb başını istər-istəməz yenidən Nabat xanım tərəfə çevirdi.

Söhbət əsasən Tovuzun əlyazmaları və onlarla nə etmək üzərində davam etsə də, Nabat xanımla Aslan söhbəti genişləndirib bəzədilər, ona cürbəcür rəng qatdılar. Hər ikisi Azərbaycanın qonşu qərb bölgələrindən idi, eyni ləhcə, eyni adət-ənənə onları yaxınlaşdırırdı. Məmnun halda xeyli ortaqlar mövzulardan, ortaqlar keçmişdən söhbət açdılar, xəyalən kəndə, rayona, şəhərə getdilər, adət-ənənələrdən danışdılar, hər ikisinə yaxşı tanış olan fəsəli və qatdama (qatlama)¹ kimi kənd şirniyyatlarını, bağlarında bitən tut, gilə, alma, üzüm kimi sevimli meyvələri yada saldılar. Nabat xanım "bağımızda yaxşı tut ağaclarımız var, gəlin özünüz dərin yeyin" deyərək Aslanı dəvət etdi. Aslan dönüb Durnaya baxdı, onun göz qamaşdıran ala gözləri ilə qarşılaşıb ürəyində "off" dedi və fürsəti dəyərləndirdi:

--Nabat xanım, sizinlə görüşdən çox məmnunam. Durna xanım da sağ olsun, bizi görüşdürdü. Məmnuniyyətlə gələrəm, yəqin Durna xanım bələdçilik edər.

Durna üzündən heç əksik olmayan zərif təbəssümlə "baş üstə" dedi. O, gözlərində açıq rəğbət, hörmət və gizlədilməsi mümkün olmayan heyranlıqla Aslana baxdı. Bu elə-belə baxış deyildi...

3

İlk görüşdən sonra Aslan Durna haqqında düşünür, onu unuda bilmirdi. Bu xanımın göz oxşayan iri gözləri, yaraşıqlı sifəti onu məftun etmişdi. Durnanın utancaqlığı, utanarkən qızarması, yanaqlarının allanması atəşə dönüb Aslanın qəlbini isidir, yandırır-yaxırdı. Qəflətən ortaya çıxan, Ay kimi zərif işıq saçan bu xanım özündən asılı olmadan Aslanın qəlbini fəth etmişdi. Aslan onu görmək, qəlbini ona açmaq, onunla qəlb yoldaşı olmaq barədə xəyal qursa da, ürəyini çalan bu xanımı axtarıb tapmaq fikrinə düşmədi, ona "dur" deyən soyuq və quru məntiqə boyun əydi, cövlan edən xəyalın qanadlarını qırdı. İlk dəfə görmüşdü o qadını, onu tanımırdı, onun gerçək dünyasından, istək və arzularından xəbərsizdi. Bircə dəfə gördüyü, azca söhbət etdiyi bir xanıma adam birdən-birə qəlbən bağlana bilərmə? Bəlkə onunla bir daha görüşməyəcək? Məgər həyat bu cür təsadüflərlə, ötəri, ilk baxışdan vurğunluqlarla dolu deyilmi? Bir maral, bir ceyran bərədən, ovçunun qarşısından süzüb keçir, bir daha gözə dəymir, gedib başqa biri tərəfindən ovlanır, başqasının payı olur. Dünya belə deyilmi? Məgər hər qığılcım alışıb oda-alova çevrilirmi? Yox, əksəriyyəti sönür. Aslan "Deyəsən birdən-birə çox qızıxdım, başımda ağlım varsa, bir az soyutsun məni, göydən yerə endirsin" deyərək gözlərini yumub fikirləşdi. "Bəlkə evlidir, əri var, uşaqları var?! Lap xəyalpərvər olmuşam, bu yaşım da bir baxış məni atəşə salıb. Ağlım balaca uşağınkı qədərdir. Ya şirin xəyala dalmış yeniyetməyəm, nəyəm?!"

Amma xatırlamaq ən insani keyfiyyətlərdən biridir. Xatirə özü gəlir, dəvət gözləmədən. Durnanı tamam unutmaq mümkün deyildi, bu qədər xoşa gələn gözəli necə unutmaq olar?! Kişinin ətrafı qadınlarla dolu olsa da, o, gözəlliyi, nəcabəti, sözü-söhbəti xoş olan xanımlarla rastlaşsa da, hər xanımın atdığı ox onun ürəyinə dəymir. Kiminki dəyir, kiminki dəymir? Bu suala tam cavab vermək olmur. Xoşa gəlmək hadisəsi ağla, məntiqə bağlı olsaydı, yəqin ki, bir cavab tapmaq mümkün olardı. Amma duyğu ağlın törəməsi deyil, ayrı, müstəqil bir xilqətdir, öz təbiəti var. Duyğunu ürəyə bağlayırlar, bir şey, bir şəxs ürəyi dindirməsə, ox-

1. Qatdama (qatlama). Xəmiri qat-qat yayılaraq hazırlanan ənənəvi bir un məmulatı – şirniyyatdır. Azərbaycanın qərb tərəfində və Gürcüstan azərbaycanlıları arasında hazırlanır və sevilir

şamasa, onu görəndə ürək gup-gup etməsə, qızınmasa, çırpınmasa, o şeyi, o şəxsi sevmək, ürəkdən sevmək olmur...

Aslan bir şeyə ümid bağlamışdı, səmimi keçən ilk və unudulmaz görüşdə Nabat xanım Aslanı bağa, tut yeməyə dəvət etmişdi. Nabat xanım xoş və etibarlı insan təsiri bağışlamışdı. Söz deyibse, sözlə dəvət edibse bir gün gələcək ki, Aslan Durnanın iştirakı və bələdçiliyi ilə o bağa gedəcək, onlarla, əlbəttə hamıdan əvvəl Durna ilə daha yaxından tanış olacaq. Sonrasını... kim bilir?! Ya ancaq sadə, səmimi tanışlıq, dostluqla rastlaşacaq və kifayətlənməli olacaq ya da sevə-sevə zülmzümə edəcək: "Yenə o bağ olaydı"².

Digər yandan "ağlabatan bir fantaziya" Aslanın qəlbini isidir, ümid alovunu üfürür, sönməyə qoymurdu – "Axı o gözəl xanımın gözaltı xumar baxışlarında nəse oxudum mən, bir həvəs gördüm o gözlərdə. Durduğu yerdə, daha doğrusu oturduğu yerdə o niyə utanırdı, qızıl gül kimi qızarırdı?!" Gözümə inanmayımmı?! Göz ağlın işığı, duyğuların güzgüsü deyilmi?!

4

Aradan xeyli vaxt keçdi. Günlərin bir günü Durna gözlənilmədən Aslanın iş yerinə gəldi. Qəbul otağında əyləşən köməkçisinə "Anam Aslan müəllimə qatdama göndərib" deyib, qatdamanı Aslanın köməkçisinə təhvil verib getmək istədi. Fərasətli köməkçi çevik hərəkətlə "Bir an gözləyin" deyib Aslanın otağına daxil oldu və vəziyyəti olduğu kimi çatdırdı. Aslan həmən "Ayıbdır, içəri gəlsin, təşəkkür etməliyəm" dedi.

--Aslan müəllim gözləyir sizi, buyurun özünüz təqdim edin,- deyər gülürüz köməkçi Durnanı içəri dəvət etdi.

...Aslan ürəyinin tellərini əsdirən gözəli görəcək indi. Zarafat deyil, nə vaxtdır soracağında, əslində intizarında olduğu bir xanım indi gözlənilmədən, qəflətən, xəbərsiz-müjdəsiz öz mübarək ayağı ilə gəlib çıxıb. Köməkçi, Aslanın düşüncə və arzularından xəbəri olsaydı, bəlkə "muştuluğumu ver" deyərdi.

Dünyanın bu qarışıq zamanında nə yaxşı ki, xoş təsadüflərə də rast gəlinir! Təsadüfə bel bağlamaq olmur, amma o, səxavətlidir, sürprizlərlə, gözlənilməz hadisələrlə doludur!

Durna içəri daxil olanda Aslana elə gəldi ki, otaq işıqlandı. Necə deyərlər, "Aslanın gözüne işıq gəldi". Görmə nəzəriyyəsinə görə bir nəsnəni, cismi görmək hadisəsi o nəsnədən çıxan şüaların gözə gəlib çatmasından ibarətdir. Gələn şüalar gözdən keçib beyinə çatır, üzərində iş gedir, nəticədə o cisim dərk olunur, görünür³.

Aslan Durnanı, bu cazibədar gülürüz xanımı gülürüzlə qarşıladı. Onu sirli bir məmnuniyyətlə başdan ayağadək süzdü. Bu açıq baxış Durnanı utandırdı, qızartdı və bu vəziyyət öz növbəsində Aslanı daxilən coşdurdu, üzdə hiss olunmasa da. Aslan "xoş gəldin" deyib Durnanı oturmağa dəvət etdi. Durnanın bir az tərəddüd etdiyini görüb gülümsədi və əli ilə kreslonu göstərdi, bu, yəqin ki, "tərəddüd keçmir, oturmalısan" anlamına gəlirdi. Durna əyləşdi. Aslan söhbətə qəlibdən çıxmış, yayğın ifadə ilə başladı:

--Nabat xanıma mənim ehtiram və təşəkkürümü çatdırın lütfən. Heç ağılıma gəzməzdi ki, Bakıda kimsə mənə qatdama göndərə bilər. Özümü bişirib?

Durna anasına kömək edə-edə qatdama və digər kənd yeməklərini bişirməyi yaxşı öyrənmişdi. İndi hər yeməyi özü sərbəst bişirə bilirdi. Aslana gətirdiyi qatdamanı da özü bişirmişdi, hərçənd ki, Aslana vəd edən anası idi. Amma, Aslanla bu görüşə gəlmə səbəbini - Aslanı görmək istəyini ört-basdır etmək, özünü kənara çəkmək, sanki ancasının səyi

2. Mikayıl Müşfiqin məşhur "Yenə o bağ olaydı" şeirinə işarə edilir

3. Görmə nəzəriyyəsi üçün bax: Hamlet İsxanlı. Əsərləri. 1-ci cild. Bilik və Hikmət İşığında. Xəzər Universiteti Nəşriyyatı, Bakı, 2001. səh. 162-182 ("İşıq və rəng")

və istəyi ilə gəldiyini göstərmək istədi:

--Hə, mən də bir az kömək etmişəm.

--Ay nə yaxşı! Onda, lütfən mənə də kömək et ki, sizi yaxşı tanıyım. Nabat xanımın qızısınız, vəssalam, bildiyim budur. Əlavə edə bilərəm: utancaqsınız. Gözəl şeydir utancaqlıq.

Durna əməlli-başlı utandı, qaydası üzrə yanaqları allandı, başını aşağı salıb sonra qaldırdı, çətinlik çəkdiyini etiraf etdi:

--Elə qarşılayıb elə danışdınız ki, vallah, bilmirəm nə deyim, dilim tutulur, cavab verə bilmirəm.

Aslan bu xanımın doğrudan da utandığını, daxili həyəcan keçirdiyini, bir az da sıxıldığını gördü, mülayim hava yaratmağa çalışdı:

-- Durna xanım, Mən Tovuz xanımla dost idim, anan Nabat xanım gəldi, öz mehribanlığı və söhbəti ilə mənə məftun etdi. Sizi də onun qızı və Tovuz xanımın kiçik bacısı kimi özümə dost saymaq istəyirəm, əlbəttə, etirazınız yoxdursa. Lütfən, rahat olun.

Bu məqamda çay gətirdilər. Aslan davam etdi:

--Çayımızı içək. İcazə ver mən sizin gətirdiyiniz və çox sevdiyim qatdama ilə içim çayımı. Siz də baxın, şirniyyatlardan hansını istəyirsinizsə çayı onunla için.

Çay içə-içə Aslan Durnaya baxır, sonra gözünü ondan çəkirdi ki, o, sıxılmasın. Düşündü ki, "Bu qəşəng xanımla daha yaxından tanış olmaq üçün mən gərək utanmayım, hər halda kiçik bir sorğu-sual etmək lazım olacaq":

-- Durna xanım, ananızla, o mehriban insanla və sizinlə tanış oldum, ailənizlə də tanış olum, əgər ailənizi təqdim etsəniz.

Durna bir az tutuldu. Amma özünü topladı, cavab tələb olunurdu:

--İki qızım var.

Aslan müdafiə xəttini keçməkdəydi, daha geri çəkilmək olmazdı:

--Həyat yoldaşınız kimdir, nəçidir?

Durna gözlərini aşağı dikdi, sonra başını qaldırdı:

--Boşanmışam, uşaqlarımla yaşayıram.

Aslan daxilən sevindi, ürəyi köksünə sığmadı, quş kimi çırpındı, "Arşın mal alan" yadına düşdü – "çox əcəb, indi bəs nə eləyək?"⁴. Təhlükədən sovuşub çıxmış adam kimi rahatlandı. Ətrafına sevinc, işıq və istilik yayan bir xanım vardı yanında. Qadın üçün yaxşı tanış olmadığı və hörmət etdiyi bir adama "boşanmışam" demək asan məsələ deyil. Bu səbəbdən Aslan bilmədi Durnaya nə desin, amma bu vəziyyəti uzatmaq da yaxşı deyildi. Başını tərpedə-tərpedə ümumi, tərəfsiz bir fikir söyləməklə kifayətləndi və bu zaman özü də hiss etmədən "siz"dən "sən"ə keçdi:

--Həyat çətindi, mürəkkəbdi. İşləyirsənmi, sənətin, işin varmı?

--Hə...

Durna gedəndən sonra Aslan ürəyində özünü yüngülcə qınadı və ya filosofluq etdi: "Durna boşanmışam deyəndə niyə sevindim, sevindiyimi də deyəsən ondan gizlədə bilmədim. Qəribə məxluqdur insan, eqoistdir, başqasının düşdüyü çətin vəziyyətə görə sevinə bilir - bu vəziyyət onun arzularına uyğun gəldiyi üçün".

5

Aslanın Durnanı görmək istəyi öz-özünə həll olundu. Son görüşdən sonra o, Durnanı, çox yaxından olmasa da, bir qədər tanıdı, üstəlik "ağlabatan fantaziya"nın onu aldatmadığını,

4. Üzeyir bəy Hacıbəyovun məşhur "Arşın mal alan" əsərində Soltan bəy Cahan'ın dul olduğunu biləndə sevinir və "Çox əcəb, indi bəs nə eləyək?" deyir

Durnanın da ona qarşı biganə olmadığını hiss etdi, gördü. Aralarında mobil telefonla zamanın ruhuna uyğun WhatsApp yazışması başlandı. Qatdamadan sonra təşəkkür məktubunu Aslan "çox" sözünü uzatmaqla, "Durna xanım, çoxox sağ olun" sözləri ilə bitirdi. Bu uzatma aranı açmaq, aradakı məsafəni azaltmaq istəyini nümayiş etdirmirdimi?! Durna, bir qədər formal olsa da, yaxşı cavab verdi: "Siz çox dəyərli və əziz insansınız bizə. Nə vaxt könlünüzdən hər hansı kənd yeməyi keçsə, deyin, gətirim və ya buyurun bizə gəlin, anam belə istəyir".

Növbəti təşəbbüs Durnadan gəldi - Aslanı Yeni il münasibətilə təbrik etdi. Aslan Durnanın bu addımını, özü də fərq etmədən, uşaqlıqda əzbərlədiyi şeiri dəyişdirib səsləndirməklə bəzədi - "Aha, Durna heç də bizi qoyub qaçmayıb"⁵. Nəzakətli cavabında "Yeni" sözü ilə oynayan Aslan yazının sonunda gələcəyə sözdən sərmayə qoydu - "Yeni görüşlər arzusu ilə". Durnanın "böyük məmnuniyyətlə" deyən cavabını oxuyan kimi Aslanın sevinci bədən dili ilə ifadə olundu - ilk olaraq gülümsədi, bir fikrə gələndə və ya bir fikri təsdiq edəndə olduğu kimi sonra başını "hə" mənasında aşağı-yuxarı yırğaladı. Sözə böyük ehtiyac yoxdu, "aha" demək kifayət etdi. Kefi əməlli-başlı kökəldi.

8 Mart Qadınlar bayramında Aslan Durnanı və onun vasitəsilə Nabat xanımı təbrik etdi. Durnanın təşəkkür məktubuna cəld cavab yazdı: "Durna xanım, sağ ol! Bayram günləri mən şəhərdə olacam. Sən harada?" Bu dəfə də bilə-bilə Durnaya müraciətdə "siz" deyil, "sən" yazdı. Durna dəqiq cavab verdi: "İki günlük rayona gedirik. Sonra mən də şəhərdə olacam". Aslan tam açıldı: "Şəhərə gələndə görüşək". Durna yenə sadə və aydın cavab verdi: "Yaxşı. Gələndə xəbər verərəm". Beləliklə, tanışlığın möhkəmlənməsi üçün zəruri addım atıldı – görüş istəyi təsdiq olundu. Görüşə razı olmaq bir maraq olduğunu göstərir, eyni zamanda "maraq davam edəcəkmi?" sualı da ortaya çıxacaq, etibar sınağa çəkiləcək. Bir və ya bir neçə dəfə görüşmək çətin iş deyil, görüşlərin davamlı olması mühümdür. Meyvə kal vaxtı yeyilmir, acı olur, yetişəndə dada gəlir, şirinləşir. İki insan arasındakı görüş də belədir, vaxt keçməlidir, vaxtı yetişməmiş şirinləşmir, yaxşı dad vermir.

Durna Aslanı uzaqdan yaxşı tanıyırdı, Aslanın isə bundan xəbəri yox idi. Aslan Durnanın keçmişindən, indiki həyatından xəbərdar olmasa da, Durnanın ona müəyyən rəğbəti olduğunu deyən "ağlabatan fantaziya", bu sezgi gücü əsassız deyilmiş. Durna ilk dəfə böyük bacısı Tovuzun dilindən Aslan barədə tərifli sözlər eşitmişdi. Aslanın ağı, dürüstlüyü, davranışı, səmimiyyəti barədə danışan Tovuz "yaraşıqlı kişi" sözünü xüsusi bir əda ilə, hərarətlə ifadə etmiş, sözünü qismən də olsa təsdiq etmək üçün Aslanın müəllim yoldaşları ilə birlikdə çəkilmiş bir neçə şəklini də göstərmişdi.

6

...Durna əri Behbud ilə, özü demişkən, Leyli-Məcnun olmamışdılar, uzaq qohumluqları vardı, tanış etmişdilər. Oğlan ali təhsilli mühəndis idi, lakin qohumlar onu "asan" işə düzəltmişdilər - rayon həmkarlar ittifaqında əməyin mühafizəsi və texniki təhlükəsizlik şöbəsində baş mütəxəssis. Durnanın ailəsi oğlanın yaxın gələcəkdə yaxşı işlə məşğul olması üçün əsas hazırladı və o, ingilis dili öyrənmək, həmçinin, müəyyən texnoloji yenilikləri mənimsəmək və təşkilati ünsiyyət qabiliyyətini inkişaf etdirmək üçün təlimlərə baş vurdu. Evləndikdən sonra gənc ailə daha çox Hollandiya adı ilə tanıdığı Niderland'a getdi. Birinci uşaq orda doğuldu. İkinci dəfə hamilə olan Durna müəyyən çətinliklərlə üzləşdikləri üçün Bakıya qayıtmalı oldu. Bir müddət sonra əri də qayıtdı.

Təbiətə çox həssas olan Durna ərində gözəçarpan dəyişmələr müşahidə etdi, göz bəbə-

5. Rəşid bəy Əfəndiyevin "Durna" şeirinin ilk beytinə işarədir: "Ay havada uçan durna / Bizi qoyub qaçan durna"

ləri kiçilmiş kimi görünürdü, gözləri qızarır, halı dəyişir, birdən çox xoşəhval olur, sonra tez kefi pozulur, əsəbiləşir, yorğun və həvəssiz olurdu. Diqqətsiz olmuş, yaddaşı zəifləmişdi. Durna şübhələndi. Tezliklə Behbud məhəllədə narkotik maddələr alverçisi kimi tanınmış kişi ilə bir yerdə göründü. Məsələ aydınlaşdı.

Durna "məndən, ailəmədən uzaqda yaşadı, tək qaldı, pis adamlarla tanış oldu, pis vərdislərə qurşandı" deyərək düşündü, təhlil etdi. O, çox çətin olsa da, qüruru möhkəm yaralansa da, uşaqlar atasız qalmasın dedi, gözlədi, ərinin peşmançılıq etirafını sınağa çəkdi. Həyat bir müddət romantikasız ola bilər, susa bilmək, dözmək və bağışlamaq da həyatın bir parçasıdır.

Durna üzə özünü bir şey olmamış kimi apardı, iki uşağının qayğısına qaldı, onların tərbiyəsi ilə məşğul oldu, bədii kitab oxumaq ehtirası da ona bir qədər kömək etdi. Get-gedə ər-arvad münasibəti hər mənada pozulmağa başladı. Durna ərinə "yalan danışma, olanı de, birlikdə səhvləri düzəldək" desə də, əri ümumilikdə özünü Durna ilə ədəbli aparsa da, təəssüf ki, peşmançılıq sınağından üzüağ çıxmıdı.

Hər şeyin ölçüsü var, ailə bir birlikdir, bağlılıqdır, ailə nə xaosu sevir, nə mütləq azadlığı. Durna düşündü: "Bu halla davam etsək, uşaqlar bir az böyüyüb hər şeyi başa düşəndə xəcalət içindəmi yaşasınlar? Atamız narkomandı sözünü necə udsunlar, mən onlara necə cavab verəcəm? Qonum-qonşu nə deyəcək, mənim özümə münasibət necə olacaq? Bizim cəmiyyət kişini çox qınamır, böyük səhvini də bağışlayır, qadını isə qınayır və bağışlamır". Durna uzun-uzadı düşündü, ağlayıb-sızlamadı, məzəmmət etmədi, münasibəti ləyaqətlə bitirdi. Hörmət etdiyi qayınanasının yalvarışlarını dinləsə də, geriye yol qoymadı, sakitcə boşandı.

Belə məsələlərdə "belə gözəl qadının əri və iki gül kimi uşağın atası niyə narkoman oldu?" kimi suala birqiymətli sadə cavab vermək olmur, "belə gözəl qadının əri gör kiminlə kimə xəyanət etdi?!" sualında olduğu kimi. Adətən ailə daxilində pozulma tək bir səbəbə bağlı olmur. Kişidəki özünübəyənmişlik, həyəcan və macərə ehtirası, orta yaş böhranı, insani və qadın-kəşi münasibətlərindəki soyuqluq kimi amillər də öz rolunu oynayır...

7

İnsan həyatı boyu həyəcan arayır, məmnunluq hissi keçirmək istəyir. Bunu əldə etmək üçün həyatda çox yol, çox üsul var: musiqi, incəsənət, dağa çıxmaq, səyahət etmək, oxumaq, öyrənmək, idmanla məşğul olmaq, başqalarına kömək etmək, kəşf etmək, sevgi və dostluq kimi xoş, yaradıcı həyat sürmək... Eyni zamanda həm həyəcan, həm fayda verən məşğuliyyət bəyənilir, təqdir olunur. Bəs nədən bəzi adamlar həyatdan zövq almaq üçün spirtli içki, qumarbazlıq və narkotik kimi dağıdıcı, yıxıcı yola baş vurur, oğurluğa, fırıldaq, zorakılığa qurşanır, yaltaqlıq edir, rüşvətxor olur, pis yollara düşür? Çünki hamı, hər kəs məmnuniyyət, məna və həyəcan axtarışında olduğu halda, məqsədə doğru aparan yollar fərqlidir. Seçim şəxsiyyət, tərbiyə, mədəniyyət, biogenetika, imkanlar və sosial mühit kimi amillərlə müəyyən olunur. Risk həyəcanı, güclü duyğular dağa dırmanmaq və ya paraşütlə tullanmaqla da əldə edilə bilər, cinayətkar fəaliyyətlə də.

Özünə və başqalarına zərər verən vərdislər niyə cəlbədidir? Onlardan asılılıq necə yaranır? Bu çox mühüm sualların cavabı sadə deyil...⁶. Yaradıcı, qurucu zövqlər adətən ciddi səy, zəhmət tələb edir: dil öyrənmək və ya musiqiçi olmaq illər çəkir, dağa dırmanmaq üçün təlim

6. Təkamül nəticəsində beyin vacib saydığı işlərə qiymət və mükafat verən bir sistem inkişaf etdirdi. Bu sistemin mühüm bir iştirakçısı həvəs, öyrənmə, hərəkət, diqqət və yaddaşı tənzimləməyə kömək edən dopamin adlı kimyəvi daşıyıcıdır. Potensial bir həzz signalı (məsələn, sevilən yeməyin qoxusu) gələndə beyin dopamin ifraz edir və bu həzzi yaşamaq istəyi artır. Kitab oxumaq, dadlı yemək və ya musiqi alətinə çalma kimi gündəlik işlərlə müqayisədə narkotik, qumar, alkoqol və bəzi riskli işlər daha çox dopamin vücuda gətirir və güclü həyəcan hissi yaradırlar. Anı, dərhal baş verən məmnunluq sevilir, neyləmək olar?! Bu təsir qısaömürlü olduğundan, insan onu təkrarlamaq istəyir. Zamanla beyin yüksək dopamin artımına uyğunlaşır, nəticədə eyni maddə və ya davranış daha az təsir yaradır və insan əvvəlki təsiri yaşamaq üçün daha böyük dozaya ehtiyac duyur. Beləliklə insanın təbii həyat tərzini dəyişir, həzzi anında artıran maddə və davranışdan asılılıq əmələ gəlir

və fiziki güc lazımdır, sevgi dolu bir münasibət qurmaq səbr istəyir, nüfuzlu bir alim olmaq onilliklər tələb edir. Sağlam məşğuliyyət və yaradıcı iş (məsələn, yaxşı bir roman oxumaq) tez, anında zövq verə bilər, lakin daha davamlı bir məmnuniyyət və xoşbəxtlik hissi üçün uzun zaman sərf etmək və böyük zəhmət çəkmək tələb olunur. Zərərli vərdişlər isə sürətli həyəcan, nəşə, asan pul, qayğılardan ani qaçış kimi xoş vədlər verir, lakin uzunmüddətli və dağıdıcı, məhvedici zərərə aparır. Az zəhmətlə və ya zəhmət çəkmədən sürətli sərvət, sosial mövqe, təsir gücü əldə etmək, hakimiyyətə çatmaq fikri, təbii olaraq, cazibədar görünür.

Digər tərəfdən, qumara qurşanmağın, spirtli içki və ya narkotik maddələrdən istifadə etməyin səbəbi çox vaxt onları sevməklə deyil, tənhalıq, qayğı, narahatlıq, ruhi sıxıntı (depressiya), darıxma, ümitsizlik kimi duyğulardan qaçmaq cəhdi ilə bağlıdır.

Yol seçmək məsələsində sosial mühitin rolu danılmazdır. İnsan ətrafındakıları təqlid edir. Əgər bir gənc kitabın sevə-sevə oxunduğu, musiqinin qiymətləndirildiyi, idmanın təşviq edildiyi bir yerdə böyüyürsə, o, çox güman ki, həmin sahələrdən həzz alacaq. Əksinə, korruptsiyanın adi hal olduğu, zorakılığın təqdir edildiyi, alkoqol və ya narkotiklərin yayıldığı bir yerdə böyüyürsə, bu cür davranışlar ona adi, hətta arzu olunan kimi görünə bilər.

8

Boşananda Durnanın 32 yaşı vardı. O, özünü iki körpəsini böyütməyə həsr etdi, nikbin təbiəti onun köməkçisi oldu. Əlbəttə, anası və qardaşının diqqət və qayğısı hər mənada mühüm idi. İş həyatına başladı, özünü ələ aldı - "uşaqlarımın xoşbəxt və sevgi dolu evdə böyüməsi üçün ağlamağı tam dayandırdım, əslində ağlağan deyiləm".

Qadının gözəlliyi onun iş həyatında əngəl törədə bilər. Durnanın xüsusi təlimlərdən keçib əlverişli işə başlamaq niyyəti baş tutmadı, idarənin direktoru ona göz kəsildi. Durna nə etdisə direktor gözünü çəkmək istəmədi. Kimə şikayət etsin? Etsə də adı çıxacaq, dedi-qodu yaranacaq. Abrını qorumaq üçün bu namussuz adamdan aralanmaq lazımdır; yeganə aralanmaq yolu işi tərk etməkdən ibarət oldu. Həm zəhməti hədəf getdi, həm psixoloji sarsıntı keçirdi.

Mehdi adlı bir uzaq qohum arvadından ayrılmışdı, iki övladı vardı. Evlənməmişdən əvvəl Durnanın bacısı ilə evlənmək istəmiş, bir müddət gəlib-getmiş, evlilik baş tutmamışdı. İndi qohumluqdan istifadə edib Nabat xanımın yanına gəlir, ona hədiyyələr gətirir, Durnanı, yaşca ondan xeyli kiçik olan bu gözəl qadını ələ almağa çalışırdı. Maddi vəziyyəti xeyli yaxşı olduğuna və qohumluğuna güvənir, "dörd uşağımız var, biri də olar, beş uşağa atalıq edərim" deyərək gah Nabata, gah da Durnanın özünə girir, vədlər verirdi. Durna onu yaxın buraxmırdı, ondan heç xoşu gəlmirdi, "nə istəyir bu yekəqarın, bacımı ala bilmədi, utanmaz-utanmaz indi də mənə göz dikib". Nabat:

--Qızım, son sözünü de, ya hə, ya yox, axır biz də rahat olaq, o da. Qohumdur, ayıbdır, gəlib-gedir, özü də avara olur, bizi də əldən salır,- deyəndə Durna gülə-gülə cavab vermişdi:

--Ay ana, de əl çəksin bizdən. İki uşağı zorla böyüdürəm, birdən-birə dörd uşaq anasımı olum deyirsən? Hələ beşincini də istəyir. Onunla ortaq bir marağım da yoxdur, onun öz dünyası, mənim fərqli öz dünyam var. Həm də, ay ana, düzü balaca boy, yekəqarın kişilərdən heç xoşum gəlmir. Öldür məni, beləyəm, neyləyim?!

Bir müddət keçdi, uşaqlar məktəbə getdilər. Durna onlarla məşğul olur, dil, ədəbiyyat, tarix dərslərini özü izləyir, riyaziyyat və fizika dərslərinə qardaşı Araz kömək edirdi. Yuxarı siniflərdə kimya, biologiya və ingilis dili üzrə uşaqları dərstdən əlavə müəllim yanına göndərirdi. İşə də düzəlmişdi, böyük bir idarənin mətbuat şöbəsində çalışırdı, maaşı çox olmasa da, işindən xoşu gəlirdi.

Durnanı bir ad günü məclisində Elvin adlı bir mədəni gənc kişi ilə tanış etdilər. Elvin cərrah idi, heç evlənməmişdi, Durnadan iki yaş kiçik idi. Xasiyyəti və davranışı yaxşı idi.

Amma Elvinin bir nöqsanı vardı – dərddə qalan, qayğıkeş deyildi. Bəlkə elə bu səbəbdən gec qalmış, evlənmemişdi. Elvində uşaqlara qarşı maraq və rəğbət görməyən Durna məyus oldu. Sevə-sevə iki uşaq böyüdən ana övladları ilə uyuşmayan heç kimi yaxın qoya bilməzdi. Söhbətləri tutsa da, fikir ayrılığı üstün gəldi.

9

Durnanın Aslanla uzaqdan tanışlığı isə davam etdi. Aslan haqqında bacısından eşitdikləri, sosial mediada rast gəlinən məlumat, müsahibə, şəkil və videolar onun ağıllı və ləyaqətli adam olduğunu göstərirdi. Durna özündən asılı olmadan maraqla Aslanı izləməyə, onun xəyalı ilə yaşamağa başladı. Amma xəyalının bir gün gerçəyə dönə biləcəyi barədə düşünmür, buna bir əsas görmürdü. Bir gənc qadın uzaqdan tanıdığı, haqqında gözəl şeylər eşitdiyi, internetdə tapa biləcəyi hər şeyi oxuduğu, baxdığı və görünüşünə, danışığına, davranışına heyran olduğu bir kişi haqqında hansı fantaziyalara sahib ola bilər? Tovuz ona Aslanın evli olduğunu da, arvadının bir rus xanım olduğunu da danışmışdı. Durna o qadının zaman-zaman vətəni Rusiyaya qayıtdığını, bir müddət orada qaldığını da eşitmiş, öz-özünə “bu necə ər-arvadlıqdır” - deyə düşünmüşdü.

Durna Aslanın kimlik simasını – görkəmini, səsinə, zəkasını, davranışlarını, uğurlarını bilir, lakin adi şəxsi həyatda, evdə, işdə, məclisdə onun necə olduğunu bilmirdi. Biliklərin olmadığı boşluqları adətən fantaziya doldurur. Nəticə etibarilə, Durnanın illər boyu pərvazlanan heyranlıq və xəyal gücü Aslan adlı bir ideal yaratmağa yönəlmişdi...

...Hər ikimiz evliyik. Bu gerçəklik xəyalımı qudurmağa, həddini aşmağa qoymur, məhdudlaşdırır, çərçivəyə salır. Amma... Nə olardı təsadüfən onunla görüşüb uzun söhbət edəydim; o çox ağıllıdır, mən də yaxşıyam və ona pərəstiş edirəm, deməli, bir-birimizi yaxşı başa düşərdik. Mənim onda gördüyüm müstəsna sifətləri görəsən arvadı onda görə bilirmi? Bu insan məni həqiqətən tanısaydı necə olardı? Görəsən o, məni maraqlı və cəlbedici hesab edərmidi?! Mənim vəziyyətimi anlayar, ərimdən fərqli olaraq məni dinləyərdi yəqin... Evliliyimə sadıqəm, onun heyranı olsam da, xüsusi yaxın münasibət arzusunda deyiləm. Amma... Əstəğfərullah, Allah məni bağışlasın. Yuxumu, axı, özüm idarə etmirəm, yuxuma qeyri-mümkün xəyalı yaxınlıqlar girir. Bəzi ehtirasları boğmaq lazımdır. Yuxudan bir suçu duyğusu ilə oyanıram.

...Mən boşandım, o hələ də evlidir. Simmetriya pozulub. Tənasüb pozulub. Mən yeni münasibət üçün sanki müsaidəm, o, yox. Əlçatmazdır. Amma o kişidir, mənə yaxınlaşıb “müsaidənizlə” deyəydi. Məyusluq və tənhalığma həsrət də əlavə olundu. Əgər şərait fərqli olsaydı... Əgər əvvəllər tanış olsaydıq, görüşsəydik... Əgər bir gün o da azad olsaydı... Diqqətini çəksəydim, birlikdə vaxt keçirsəydik, hörmət və... sevgi görsəydim... Ümid və sevgi hər şəraitdə yaşaya bilir. Eh! Xəyalım qanad açsa da, gerçəklik onun qanadlarını sındırır. Şair demişkən “Xəyal ilə gerçək həyat tutuşaydı əl-ələ”⁷.

...Boşandı! Nəhayət! Hər ikimiz subay, hər ikimiz azad! Onu çox xəyal etmişəm, indi onu görmək, onunla görüşmək mümkündür, zamanı çatıb. Yenə şair demişkən, “Xəyalımı tərk et, yavrum, vüsal həsrətindəyəm”⁸. Görəsən görüşsək bir-birimizi istərdikmi, bəyənerdikmi? Nədən danışardıq? Dost olardıq, yaxşı dost! Sevgi, birlik, evlilik?! Onun yanında xəyalən özümü əsl qadın kimi görürəm - gözəl, ağıllı, üzüyola, eyni zamanda başa düşülən, bir az

7. “Xəyal ilə gerçək həyat tutuşaydı əl-ələ”. Hamlet İsaxanlı. Təzadlar. Xəzər Universiteti Nəşriyyatı, Bakı, 2001. “Fələyin işi” qəzəlinə, səh. 96

8. “Xəyalımı tərk et, yavrum, vüsal həsrətindəyəm”. Hamlet İsaxanlı. Təzadlar. Xəzər Universiteti Nəşriyyatı, Bakı, 2001. “Vüsal həsrətindəyəm” qəzəlinə, səh. 95

macəraçı. Amma... hər ikimiz evli olanda da və mən subay o evli olanda da xəyalım qarşısında heç bir maneə, heç bir qorxu dayana bilmirdi. Çünki o gerçək olsa da, uzaqdaydı, əlçatmazdı, qeyri-mümkün idi, xəyal idi. O məni rədd etmirdi, rədd edə bilməzdi, məni tanımırdı ki, rədd etsin! İndi? İndiki mövcud kişi, mən ona məftun olsam da, birdən məni rədd etdi?! Ay Allah, deyəsən əvvəlkindən daha qorxulu vəziyyətə düşdüm...

Onunla necəsə, nə vaxtsa görüşsəm, yaqın ki, çıxışlardan, fotosəkillərdən, internetdən, müsahibələrdən və yazılardan qurulmuş möhtəşəm bir fiqurla öz vərdişləri, əhval-ruhiyyəsi, cürbəcür tərcihləri və bəzi zəif cəhətləri olan bir insan arasında qalacam. Necə olacaq?! Münasibət mümkün olmayanda mükəmməl fantaziya ilə yaşayırdım, münasibət imkanı yarananda isə gerçəklik fantaziyanın belini qırır, gözünü aç, ətrafa bax deyir.

Mən onunla görüşməsəm də, onu yaxından tanıdığımı düşünürəm, çünki onun haqqında geniş məlumata malikəm. O isə mənim haqqımda heç nə bilmir. Böyük qeyri-bərabərlik. Hansı qarşılıqlı yaxınlıqdan söhbət gedə bilər?!

10

Boşandıqdan sonra tək qaldığını "evlənmək istəmirəm", "evlənə bilmirəm", "sevə bilmirəm", "bir dəfə sevdim, bəs elədi" kimi sözlərlə əsaslandırılan insan, yaqın ki, bir şeyi unudur: qarşına ürəyinə tam yatan və səni istəyən adam çıxsə, evlənəcəksən və ya onunla birləşəcəksən - nə mənadasa.

Sevgi aclığı, sevimli təmas qıtlığı insanı dramatik şəkildə məhv etməsə də, açıq şəkildə yandırmasa da, daha səssiz bir acıya yol açə bilər - insanı tənhalıq, məyusluq, davamlı bir kədər, əsəbilik və ya duyğulardan əksik qalan həyatın doğurduğu yarımçıqlıq hissi bürüyür. İnsanların fərqli olduğunu da qəbul etmək lazımdır - bəziləri yeni sevgi münasibəti arzusunda ikən, digərləri ailədə, dostluqda, işdə, yaradıcılıqda, inanc və ya tənhalıqda məmnunluq tapırlar.

Orta yaşlı gözəl bir qadın heç evlənməmişsə ya boşanmışsə və ya əri vəfat etmişsə, ənənəvi şərq mühitində o, çətin vəziyyətdədir. Belə qadın nə "gənc və evlilik gözləyən" hesab olunur, nə də cəmiyyətin qəbul etdiyi güvənli "ərli arvad" kimliyinə malikdir. Ona yaxınlaşan kişilərin niyyətləri fərqli ola bilər. Biri səmimi olaraq evlilik və yoldaşlıq axtarır. O biri qadına qarşı qeyri-müəyyən hiss bəsləyir, maraq göstərir. Biri gizli, öhdəliksiz bir münasibət istəyir. O biri qadının tənhalığından istifadə edir, onun yalnızlığını istismar edir - bunun bədəlini özünün deyil, qadının çəkəcəyini yaxşı bilərək.

Qadının gözəlliyi ona göstərilən diqqəti artırır, amma əsas məsələ gözəllik deyil. Əsas məsələ yetkin bir qadının şəxsi həyatı ilə cəmiyyətdəki "abırlı qadın" anlayışı arasındakı ziddiyyətdir.

Dul qadından ölən ərinə əbədi olaraq sadıq qalması gözlənilə bilər. Boşanmış qadına ədalətsiz yanaşıla bilər, sanki boşanma onun xarakterində bir qüsurluğunu sübut edir. Heç vaxt evlənməmiş bir qadın isə maraq və ya şübhə ilə izlənilir. Vəziyyətlər fərqli olsa da, cəmiyyət hər üç qadını eyni narahatedici sinfə yerləşdirir: əri olmayan, münasibətləri kişi və ya ailə nəzarəti altında olmayan bir qadın. Bənzər vəziyyətdə olan kişilərin istəklərinə etiraz etməyən cəmiyyət bu qadınların istəklərini xoş qarşılamır. Ədalətsizlik bu asimmetriyadadır. Cəmiyyət yetkin qadının vəzifələrini müəyyən edir, amma onun istəklərini, arzularını çox tanımır; qadının ana, dul qadın, bacı və ya hörmətli qohum olmasını bəyənir, lakin onun şəfqətə, sevgiyə və kiminləsə paylaşılan bir həyata ehtiyacı olduğunu tanımaqdan çəkinir. Qadının yalnızlığını ləyaqət və ya sədaqət sayanlar bir kişi ilə dostluq etmək, münasibət qurmaq barədə seçim hüququna şübhə ilə yanaşırlar.

Kişi qadının yanına gələ bilər, eşqbazlıq edə bilər, vədlər verə bilər və nüfuzuna çox xə-

ləl gəlmədən geri çəkilə bilir. Qadın isə sadəcə kişi ilə dost ünsiyyətindən başlamış hər hərəkətinə görə qınana bilir. Dedi-qodu, şayiə- sübut tələb etmir; bir neçə görüş, telefon danışığı və ya kiminsə onları birlikdə görməsi kifayət edə bilər.

Qohumların narahatlığı da mürəkkəb və eyni zamanda anlaşılandır. Valideyn, bacı-qardaş və digər yaxınlar əzizləri qadının aldadılacağından və ya alçaldılacağından həqiqətən qorxa bilərlər. Lakin bu qayğı asanlıqla nəzarətə çevrilə bilər. Onlar tək qadının özünü deyil, bəlkə daha çox ailənin adını, nüfuzunu qoruyurlar ("adımızı batırma"). Bu vəziyyətdə qadının istəkləri "xalq nə deyər?" sualı yanında ikinci plana atılır. Adətən qadının kişi ilə tanışlığına sevinməyən qohumlar, ona yenidən evlənmək üçün məqbul bir yol da təklif etmirlər və ya edə bilmirlər. Bu qayda xüsusilə dul qadın üçün də sərtidir. Sadiq dul kimi yaşayan bir çox qadın, hətta tənhalıqla barışmış kimi görünən də, ölmüş ərinin xatirəsinə səmimi qəlbdən sadiq qalmaqla birlikdə yeni kişi, bir həyat yoldaşı arzulaya bilər. Belə duyğunun varlığı ölən ərə xəyanət deyil; xatirə və yeni sevgi bir arada var ola bilər, bir-birini istisna etmir, yeni olan keçmişi, xatirələri silmir.

11

Xəfif yağış yağır, çisələyirdi. Durna şəhərə qayıtmışdı və bu barədə Aslana xəbər verməli olduğu yadında idi. Lakin düşünürdü ki, "Özümü bir az ağır, səbirli aparsam pis olmaz. Görüş arzusunda olsam da, tələsməyim, tələsən təndirə düşər. Qoy təşəbbüs Aslandan gəlsin, onun görüş istəyində olması, şükür allaha, şübhə doğurmur". Aslan telefonda Durnaya sual göndərdi:

--Bu yağışlı havada nə edirsən?

Durna rahat cavab verdi:

--Rayondan qayıtdıq. Evdə oturub pəncərədən yağışı izləyirəm. Sizə yazmadım ki, narahat edərdəm birdən.

--Ay Durna xanım, sənin yazın məni necə narahat edə bilər?! Əksinə, sevindirər. Havaya gəldikdə isə... Səninlə ünsiyyət hər havada xoşdur - boran, tufan qopsa belə.

Durna sevinc nidası ilə cavab verdi:

--Oy! Nə gözəl dediniz!

Aslan məqsədyönlü şəkildə təzyiqi artırdı - Durnanın bundan ancaq xoşlanacağını düşünərək; amma vaxt məsələsini Durnanın öhdəsinə buraxdı, qoy o seçsin, o həll etsin, onun dediyi olsun:

--Nə vaxt mənimlə şəhərdə gəzmək istəsən - gündüz olsun ya gecə, yağış olsun ya qar, ya günəşli hava - mənə xoşdur. Sadəcə de - nə vaxt, harada?

Və sual işarəsindən sonra gül işarəsi qoydu. Durna xoşallandı, lakin özünü saxladı, Aslan kimi zilə qalxmadı:

--Yaxın günlərdə gəzə bilərik.

Cavab gözləmədən arxasınca yazdı:

--Yağışlı günləri yola verək, sonra gəzinti üçün uyğun vaxt və məkan seçərik.

Aslan söhbəti xoş atmaca ilə bitirdi:

--Yağma yağış!

Yağış iki gün dalbadal dayanmaq bilmədi. Şəhəri su basdı. İkinci gün

Aslan özündən biixtiyar olaraq zarafatyana

--Küçələrə su səpmişəm, yar gələndə toz olmasın.⁹

Yazıb dalınca əlavə etdi:

--Bağışla su bir az çox olub.

9. "Küçələrə su səpmişəm, yar gələndə toz olmasın." Məşhur xalq mahnısının ilk beyti

Durnanın cavabı da bu ruh halına uyğun oldu:
--Həm də lap çox.

12

Yağış Bakıda həmişə xüsusi, gözlənilməyən, istisna bir təbiət hadisəsi sayılıb. Bakı və onun yerləşdiyi Abşeron yarımadası Qafqazda ən az yağış düşən yerdir. İri Sovet şəhərləri arasında Bakı ən quraq şəhər kimi tanınırdı. Bu səbəbdən Bakıda yağış yağanda sevinirdilər. İndi vəziyyət dəyişib. Bakıda tez-tez yağış yağır. Yağır, özü də necə yağır! Şəhəri batırır.

Suda iz qalmır deyirlər, amma su iz salır, bəzən istəniləndən çox böyük iz...

Yağış davamlı və ya şiddətli olanda şəhər su ilə dolur, küçə, məhəllə və yolları sel бүürүүр, hərəkət gücə düşür. Bakı göydən gələn suları - Bakıda bu digər yerlərlə müqayisədə az olsa da - həzm edə bilmir. Bakının havadan, göydən, daha doğrusu yağan yağışdan müdafiə sistemi zəifdir. Burada sanki yerlə göy arasındakı əvvəlki tarazlıq pozulub. Güclü ya davamlı yağış Bakını iflic edir, sel suları, göllər, gölməçələr şəhəri ağışuna alır, hətta bazar və qəbristanlıqlardan da su altında qalanlar olur. Bir çox evlərin damı yağışa davam gətirmir, yağış tavanı isladib əvvəlcə damlalarla, sonra şırıltı ilə yerə, döşəməyə tökülür. Ümumilikdə gecəsi - gündüzü təhlükəsiz olan bu yaraşıqlı şəhərdə sel təhlükə yaradır, çox təəssüf ki, nadir hallarda olsa da, həyatını itirənlər də olur. Xoşbəxtlikdən (burda bu söz yerinə düşürsə), Xəzər dənizinin səviyyəsi qalxmır, əks halda - Xəzər yağışla ittifaq qursa, bəlkə Bakı Venetsiya kimi su içində bir şəhərə dönərdi.

Bakının əvvəlki ləqəbini dəyişdirmək zamanı çatıb; Bakıda deyəsən külək azalır, yağış artır, onu Badi-Kubə, yəni "Küləklər şəhəri" deyil, Barani-Kubə, yəni "Yağışlar şəhəri" adlandırmaq lazımdır, bəlkə də Küləklər və Yağışlar Şəhəri?!

Bakıda yerin, hətta dənizin dərinliklərindən neft və qaz çıxarmağı bacarırlar. Yəni burada yerin də, suyun da tək üstünü deyil, altını da yaxşı bilirlər. Lakin Bakının yerüstü təbii suları və sulu tullantıları öz içinə alan, onları aramla lazımi yerlərə axıtmalı olan yeraltı şəbəkə, yəni kanalizasiya sistemi çox köhnədir, zəifdir, yan-yana sıx dayanan yeni yüksək mərtəbəli evlər qarşısında aciz qalır.

Şəhərin yağışa qarşı zəif müqaviməti təbii olaraq "səbəb nədir?" və "günah kimdədir?", "kimdir müqəssir?" kimi suallar doğurur. Cavab axtaranların təmkinli qismi iqlim dəyişmələrini əsas kimi göstərir. Dillərdə isə "günah buludlardadır", "yağış ona qoyulmuş normanı aşır, normadan artıq yağır", "rüşvət alan məmurlardır şəhəri bu günə salan", "eybi yoxdur, su aydınlıqdır" kimi ifadələr, atmaca və zarafatlar dolaşır. Millətin dərdinə yananlardan biri sel zamanı qadınlar arasında daha çox tələfat olduğunu böyük həssaslıqla müşahidə etmiş, bunun səbəbini də dəqiq göstərə bilmişdi: qadınlar ağaca yaxşı dırmaşa bilmədikləri üçün onları sel daha çox aparır. Bəs nə etməli, millətimizin zərif qismini sel-sulardan necə qorumaq? Görünür ki, bu həyatı vacib məsələnin yeganə həll yolu var: qadınlara ağaca dırmaşmaq təlimi vermək lazımdır!

13

Görüş intizarında qovrulan Aslanın səbri tükəndi, Durnaya yazdı: "Gəl elə yağışlı havada gəzək bir az. Yağışdan niyə qorxaq ki?!". Durna da səbrsizliklə görüşə getməyə tələsirdi, Aslanın dediyi ilə razılaşsa da, vaxt istədi: "Bu gün səhər diş həkimində idim, bərk-bərk tapşırıb ki, ən azı bir gün evdə ol, soyuğa vermək olmaz. Bəlkə sabah?". Aslan oynaq, duzlu cavab verdi: "Səhhətimizi qorumaq borcumuzdur".

Razılaşdılar. Aslan adəti üzrə vəziyyətə uyğun işvəli bir ifadə yazdı – "Bu gecə sabahı gözləməklə məşğul olacam", bu da bəs etmədi və Polad Bülbüloğlunun "Gəl, ey səhər"

mahnısını göndərdi. O, bu yolla görüşə hazırlıq mərhələsini mükəmməl şəkildə keçir, Durna ilə özü arasındakı məsafəni azaldırdı. Səhər yuxudan oyanan kimi Durnaya Yalçın Rzayev və Flora Kərimova duetinin ifasında "Bakı, sabahın xeyir" mahnısını göndərdi. Söz və musiqinin vəhdəti insanı duyğulandırmaq, həyəcanlandırmaq üçün ən yaxşı vasitədir. Mobil telefonu çox da sevməyən, onu bir müddət rahatca unuda bilən Aslan özündən asılı olmadan tez-tez telefona baxmağa, uzun gecə yazışmalarına başladı.

İşdən sonra, axşam üstü görüşməyi şərtləşdilər. Aslan soruşdu: "Sənə hara rahatdır?" Durna lətif üzüyolalıq nümayiş etdirdi: "Sizin seçəcəyiniz hər hansı yer!" Aslanın "İçərişəhər" metrosunun qarşısında olarmı?" fikrinə Durna "əla!" nidası ilə cavab verdi.

Aslan öz-özünə düşündü: "Tələbə vaxtım ya sonrakı gənclik dövrüm olsaydı, qız-qadınla tanışlığı qətiyyənlə belə cəsarətlə başlayıb, belə templə, sürətli addımlarla irəli apara bilməzdim. İndi yaşıım əlliyyə yaxınlaşır, artıq təcrübəliyəm deyə bilərəm. Durna məndən kiçikdir, yaşıını dəqiq bilmirəm, yaqın 40-ın bir az üstündədir. Durna ilə, heyranı olduğum bu xanım, çox cəsur rəftar edirəm - lazım gəldiyindən artıq, bəlkə də ifrata varıram. Ayıb olsun mənə?! Amma mənə cəsarət verən tək vurğunluğum və ondan doğan çılgınlıq deyil. Həm də Durnanın çox xoşqınlıqlı xanım olması, şirinliyi, bir məlahət dəryası olmasıdır. Mənim söz və davranışlarıma hörmətlə yanaşır desəm az olar – yox sözünü işlətməməyə çalışır, buyurun deyir, yanındakını eşidir, sözləşmə və görüşə həvəs göstərir, gülürüzdür". Aslan gülümsədi: "Günah həm məndədir, həm də Durnada. Onda daha çoxdur – belə gözəl olasan və az naz edəsən."

Fikir Aslanı gənclik illərinə apardı.

14

1990-cı illər Azərbaycan xalqı üçün həm azadlıq, həm də qeyri-müəyyənlik dövrü idi. Sovet İttifaqının süqutu müstəqilliyə və ümidə qapı açdı, lakin müstəqillik iqtisadi böhran, qıtlıq, siyasi qeyri-sabitlik, şəxsi təhlükəsizliyin zəifləməsi, mütəşəkkil cinayətkarlığın artması, müharibə və köçkünlük kimi ağrılarla birlikdə gəldi. Eyni hadisəni biri faciə, digəri azadlıq kimi qiymətləndirirdi. Sabit Sovet dövrü üçün həsrət çəkənlər də az deyildi. Yeni, cəmiyyətin görünməmiş utancverici, ağırli mənzərələri üzə çıxdı - qapı-qapı gəzən, yalvarıb-yayısan elm və sənət adamları əmələ gəldi, aparıcı misrası "Dilən, professor, utanma, dilən..." olan şeir yazıldı¹⁰.

Bakıda qış axşamları tək günəşin batması ilə deyil, həm də elektrik enerjisinin hər an sönə biləcəyi gözləntisi ilə gəlirdi. Işıqlar sönüncə televizorlar verilişlərin ortasında qaralır, Bakı da qaranlığa bürünür, şəhərin pəncərələri isə tədricən şam və kerosin lampalarının işığı ilə dolurdu. Şamlar və kibrit üzə, əl çatan yerdə hazır saxlanılırdı. Uşaqlar titrəyən sarı alovlar altında, şam işığında ev tapşırıqlarını yerinə yetirməyi öyrəndilər. Soyuc qış gecələrində ailələr qızınmaq üçün tək bir otaqda toplaşırdılar. Nənə və babalar əvvəl keçdikləri çətinlikləri xatırlayaraq, gənc nəslə çətin günlərin keçəcəyinə inandırmağa çalışırdılar. O ağır dövrün uşaqları uzun və məsum uşaqlıq həyatı yaşamadılar, o illərdə uşaqlıq tez başa çatırdı.

İnflyasiyaya görə dəyərini itirən maaşlar, sürətlə dəyişən qiymətlər, işsizlik və qıtlıq, mənzil çatışmazlığı valideynləri narahat edirdi; oğul və qızlarını necə bir gələcək gözləyirdi?! Lakin bu qayğıları uşaqların yanında açıq şəkildə büruzə verməməyə çalışırdılar. Analar əldə edilən kiçik nemət üzərində qeyri-adi ixtiraçılıq qabiliyyəti nümayiş etdirir, gündəlik möcüzə göstərir, qıtlığı bolluğa çevirməyi bacarırdılar. Geriyə baxanda, o illəri yaşayan bir çox insan tək cə çətinlikləri deyil, o zaman yaranan yaxınlığı da xatırlayır - qaranlığın ailələri

10. Aparıcı misrası "Dilən, professor, utanma, dilən..." olan şeir şair və ədəbiyyatçı alim Famil Mehdi tərəfindən 1990-cı illərin əvvəllərində yazılıb

şam işığı ətrafında eyni otağa toplanması, qıtlıq içindəki səxavət və qonaqpərvərlik, nələri varsa onları bölüşən mehriban qonşular, masaya qoyulan çay stəkanlarının səsi, daha yaxşı günlərin gələcəyinə bəslənən dərin inam...

1990-cı illər həm də həvəs, macəra, enerji və kəşf illəri oldu. Gənclər azadlığı daddılar, "ağ-lına və ağzına nə gəlir – de, danış, nə istəyirsən oxu, yaz" dövrü başlandı. Ölkənin dünyaya açılmasını yaşadılar, Qərbi daha yaxından tanıdılar, xarici dillərə, xüsusilə ingilis dilinə maraq kəskin sürətdə artdı, yaxın-uzaq səfərlər və xaricdə təhsil almaq imkanları yarandı. Get-gedə kompüter, internet, mobil telefon və digər yeni texnologiyalarla qarşılaşdılar və valideynlərin həyatından fərqli həyat yaşamaq fikri möhkəmləndi. Qabiliyyəti və zəhməti ilə iş quranlarla yanaşı, "Xandəmirov kimi mahalı çalib-çapan qurumsaq"lar¹¹ artdı, xalqa, dövlətə aid olanı mənimsəyib varlananlar çoxaldı. Cəmiyyətdə qütbləşmə kəskinləşdi - çox zənginlər və çox kasıblar, mühafizəkarlar və inqilabçılar meydana çıxdı.

1990-cı illər gənclər və ümumiyyətlə xalq üçün həm də dözümlülük, uyğunlaşma, sınaq və ümid məktəbi oldu. Qeyri-müəyyənlik də vardı, həyəcan da. İnsan həyatın qəfil və kö-kündən dəyişə biləcəyini dərk etdi. Anlaşıldı ki, əzmkarlıq insanın sahib ola biləcəyi ən vacib qabiliyyətdir. İnəm yarandı ki, çətin dövr, nə qədər davam etsə də, əbədi olmayacaq, bir gün bitəcək. Bolluğun öyrədə bilməyəcəyi bəzi dərslər də mənimsənildi: qeyri-müəyyənlikdə səbir, çətinlikdə ləyaqət mühümdür, həyatda ailə bağlarının davam etməsi həlledici gücdür.

Dövrün çətinliyinə baxmayaraq, ailələr öz istiliyini, qonaqpərvərlik və nikbinliyini qo-ruyub saxladılar. Toylar oldu, uşaqlar dünyaya gəldi, şagird və tələbələr məzun oldu və dostluqlar davam etdi. Gənclər hələ də Xəzər dənizinin kənarındakı Bulvarda gəzirdilər. Dostlar hələ də gecəyə qədər çay süfrəsində toplaşaraq siyasət, futbol, ədəbiyyat, musiqi və qeyri-müəyyən gələcək haqqında mübahisə edir, fikir yürüdükdülər.

Keçid dövrünün ağır yükünü daşıyanlar eyni zamanda gələcəyin təməllərini qoydular.

15

İqtisadi çətinliklərlə üzləşən valideynlər övladlarının işlə təmin olunması, xüsusilə təhsil-lərini davam etdirmələri üçün fədakarlıq edirdilər. Aslanın böyük qardaşı Ruslan Rusiyada oxumuş, dissertasiya müdafiə etmişdi. Özünü çox imkanlı olmasa da, ailəyə, o cümlədən As-lana maddi və mənəvi köməyini əsirgəməirdi. Ataları vəfat etdiyi üçün ailənin qayğıları ha-mıdan əvvəl Ruslanın üzərinə düşmüşdü. Ruslan 1990-cı illərin çətinliklərini aşmaq üçün Türkiyəyə yola düşdü. Aslan təhsil aldığı ədəbiyyat fakültəsinin son ilində Ruslanın yaxşı tanış olan Qara kişinin inşaat şirkətində işə girdi. Qara kişi mehriban və dünyagörmüş şəxs idi, Aslanın qabiliyyətini və dürüstlüyünü görüb onu kağız-kuğuz işlərində çalışdırır, eyni zamanda inşaat işini daxildən hərtərəfli anlaması üçün ona əlavə tapşırıqlar verirdi.

Zəmanətli məşğulluq dövrü, yəni hər insanı işlə təmin edən Sovet dünyası geridə qalmışdı. Biriləri "Sovet İttifaqı birdən-birə, bir gecədə yox oldu" deyərkən, digərləri "bu dövlətin uz-un illərdir yox olmağa getdiyini görmürdünüz mü?" deyə uzaqgörənlik iddiası nümayiş etdirirdilər. Təhsilini çətin şəraitdə davam etdirən bir çox gənc özünü dolandırmaq, bəlkə ailəsinə də kömək etmək üçün təhsillə yanaşı, bir iş tapmağa çalışırdı. Çoxları dövrün mey-dana atdığı ticarət, kiçik biznes və ya qeyri-rəsmi məşğulluğa baş vurdu. Aslanın yoldaşları arasında mağaza və restoranlarda iş tapanlar oldu. Onlar Aslanı "burda iş var, çətin deyil, gəl" deyə çağırırsalar da, Aslan "o işi bacarmaram" cavabı verib hələlik inşaatda işləməyi seç-di. İşlə yanaşı, təhsilini uğurla davam etdirdi. Zamana xas olan bütün çətinliklərə baxma-

11. "Xandəmirov kimi mahalı çalib-çapan qurumsaq"lar: Qasım bəy Zakirin "Xandəmirov çaldı-çapdı mahalı / O ki var tutub özün keçəl qurumsaq" beytinə işarədir. Xandəmirov Şuşa şəhərinin komendantı idi

yaraq, ölkədə bilik istəyi azalmırdı; təhsil yaxşı gələcəyə aparan etibarlı yol, dəyəri itməyən sərvət sayılmaqda davam edirdi.

Ali təhsilini uğurla başa vurduqdan sonra Aslan sevdiyi sənətinə uyğun iş tapmaq arzusu ilə yaşayır, lakin mövcud işini də səliqə ilə görməyə çalışırdı. Orta məktəbdə və ali məktəb dövründə çox mütləq etsə də, dünya ədəbiyyatı bitməz-tükənməz bir dərya olduğundan əldə qələm-dəftər hələ oxumadığı əsərləri oxuyur, bunu xoşbəxtliyi dadmaq, həyatdan zövq almaq yolu sayırdı.

Anası Sima xanım Aslanın da iştirak etdiyi ailə məclislərində ortaya söz atmaqdan yorulmurdu: "Oğlum, məşallah, ağıllıdır, yaraşıqlıdır, hər şeyimiz var, nəyimiz əksikdir ki?! Bir əksikliyəmiz varsa, o da gəlidir. Bir gəlin istəyirəm, varı-dövləti maraqlandırmır məni, yaxşı ailədən olsun, abırlı-həyalı olsun, mənim balamı sevsə bəsimdir". Aslan çox zaman susur, tək-tük hallarda bir-iki söz deməklə canını qurtarırdı. Axırncı dəfə isə daha açıq danışdı:

--Ay ana, canım ana, sənın qardaşlar və bacımız qarşısında çəkdiyın zəhmət o qədər böyükdür ki, biz nə etsək də, səni qızıla bürüsək də, əvəzini çıxı bilmərik. Hələlik səni çox sevməklə kifayətlənirik. Gələcəkdə imkanımız artanda da baxarım sənə necə qulluq edə biləcəyik?! Amma məni evləndirmək fikrindən, xahiş edirəm ki, əl çək. Mənim nə yaşıım, nə işim, nə vəziyyətim evlənməyə uyğun deyil. Saqqal qoymaq dəb olub, amma mən onu da bacarmıram. Hə, vacib bir şeyi də deyim: indi, hazırda çox sevdiyim bir qız yoxdur. Bir də, ay ana, sən demiş, bir abırlı-həyalı qızın məni sevməsi kifayətdirmi evlənmək üçün? Mən də onu sevməli deyiləmmi?!

Dövrün iqtisadi və sosial şəraiti evlilik və ailə həyatına da təsir edirdi. Mənzil çatışmazlığı, işsizlik və maliyyə qıtlığı üzündən evliliyi təxirə salırdılar. Müstəqil yaşamaq fəlsəfəsini seçənlər evlənmək məsələsində "özü-özünü saxlaya bilmək" gücünə malik olmağı əsas sayırdılar. Yeni ailə həyatına başlayanlar isə əsasən valideyn və qohumlarının dəstəyinə güvənirdilər.

16

Bir çox gənclər həyatlarını daha yaxşı qurmaq üçün yaşadıkları doğma yerdən digər bir yerə köçmək fikrinə düşürdülər. Təhsil və iş sorağında kəndləri tərk edərək, Bakıya köçənlər çox idi. Qarabağ münaqişəsi səbəbindən məcburi köçkünlər ölkəni bürüdü. Bir çox ailələrin yaşlı və ya gənc üzvləri iş ümidi ilə Rusiya, Türkiyə və digər ölkələrə getdilər. Könüllü və ya məcburi köç bütöv bir nəslin tərcümeyi-halında xüsusi yer tutdu. Bəlkə də o dövrün, o nəslin ən yaddaqalan və ağırlı təcrübəsi ayrılıq zülmünü, "aman, yaman ayrılıq"¹² hissini yaşamaq oldu.

Ruslanı yola salanda kiçik qardaş və bacısı böyük qardaşın onları tərk etməsini kədərlə izləmişdilər. Deyəsən, Aslanın növbəsi çatmışdı. Onun çalışdığı inşaat şirkəti güclü rəqabət və tenderlərin ədalətli aparılmaması üzündən get-gedə daha az sifariş aldı, zəiflədi və bəzi işçilərini ixtisar etməli oldu. Aslan ixtisar olunanlar sırasında olmasa da, yaxşı işçi sayılsa da, şirkətin sahibi Qara kişi ilə münasibəti çox yaxşı olsa da, vəziyyəti qiymətləndirib yeni iş axtarmağı qərara aldı. Elə bu zaman ali məktəb yoldaşı Allahverdi ona zəng etdi, Rusiyada, bu yaxınlarda adı köhnədəki kimi Sankt-Peterburq olmuş Leninqrad şəhərində ticarət şirkətində işləyirmiş, "İstəyirsən, gəl, burda iş imkanı çoxdur, mən işlədiyim yerdə də, başqa yerlərdə də uyğun bir iş tapmaq mümkündür. Gəlsən yaşayış yeri problem deyil, mənimlə qala bilərsən", - dedi. Dostunun sözləri Aslanı ciddi şəkildə düşündürdü.

12. "Aman, yaman ayrılıq". Ayrılıq mahnısının "Ayrılıq, ayrılıq - aman ayrılıq / Hər bir dərddən olar, yaman ayrılıq" beytinə işarədir

Sima xanım bir ana kimi, tam bacarmasa da, göz yaşlarını gizlətməyə çalışırdı. Vidalaşarkən qısa məsləhət verilirdi: "isti geyin", "diqqətli ol", "canına-başına yaxşı bax", "özünü qoru", "tez-tez yaz", "mümkün olan kimi zəng et". Aslan da borclu qalmır, vəd edirdi: "tezliklə qayıdacam", "işlər yaxşılaşan kimi", "lap uzağı bir-iki il".

Gedənlərin çoxu belə deyir və illər keçir, vədlərin çoxu yerinə yetirilmirdi.

Kağız parçalarına yazılmış ünvanlarla və yaxşı gün görmək arzusu ilə, varlanmaq, çox varlanmaq xəyalı ilə Azərbaycandan Rusiyaya köçən insanlar iş olan hər yerdə, mərkəzdəki və ucqarlardakı şəhər və qəsəbələrdə məskən saldılar. Bəziləri tikinti, fabrik və ya nəqliyyatda, digərləri ticarət, bazar və restoranlarda işə girdilər. Bir çoxu ixtisas və təcrübəsindən aşağı işlərdə çalışmağa məcbur oldu. Rusiyadan Azərbaycandakı ailəyə göndərilən pul təhsil, toy, evin təmiri, müalicə və gündəlik ehtiyacların ödənməsinə sərf olunurdu.

Vətəndən uzaq düşən hər kəs kimi Aslan da iki dünya arasında yaşamağı öyrəndi: geridə buraxdığı dogma dünya ilə hələ tam alışa bilmədiyi yeni, yad dünya arasında. Aslankimilər yeni dil, adət-ənənə və peşələr öyrənməklə yanaşı, hara getsələr də, qəlblərində bir nisgil daşıyır, yer-yurd, dogma ev, ailə, qohum, tanış və dost xatirələri ilə yaşayırdılar. Vətəndəki ailə və dostlar da uzaqdakı yaxınlarının həsrətini çəkirdilər. Rusiyadan zəng gələndə telefonun ətrafına toplaşan ailə üzvləri danışqdan daha çox uzaqdan gələn dogma səsi eşitməklə təskinlik tapırdılar.

Allahverdi Aslanı dostcasına qarşıladı, iş girmək üçün tələsməməyi məsləhət gördü: "Qardaşının yanında, öz evindəsən". Aslanı şəhərlə, öz azərbaycanlı, rus, tatar yaxınları ilə tanış etməyə başladı. Allahverdi evlənməmişdi, tək yaşayırdı. O, bazar-ticarət işi ilə məşğul olur, özünü də dolandırır, az da olsa, Bakıdakı valideynlərinə də kömək edirdi.

17

Aslanın istiqanlılığı, rus dilini və rus ədəbiyyatını yaxşı bilməsi, yeri gəldikcə ədəbiyyatdan, xüsusilə poeziyadan maraqlı nümunələr söyləməsi, alkohollu içkilərdən uzaq durması, bunlarla yanaşı, utancaqlığı və bir qədər çəkinçənliyi Allahverdinin tanışları, o cümlədən qızlar arasında gündən-günə onun hörmətini artırırdı. Qısaca Sveta dedikləri Svetlana - görünüşü, şirinliyi və sakitliyi ilə seçilən qız ətrafdakı gənclərdən fərqli görünən Aslana çox maraq yetirdi. O da öz növbəsində Aslanın diqqətini cəlb etdi. Qısa zamanda bir-birinə isinişdilər. Evdən gətirdiyi pulu qənaətlə xərcləmək, iş tapana qədər onunla kiyayətlənmək fikrində olan Aslan Svetaya çox yaxınlaşmış, onunla ancaq bir dəstə yar-yoldaşın toplaşdığı yerlərdə görüşür, gəzməyə və yeyib-içməyə getməkdən qaçır, Svetanın sevdiyi kino-teatrlara üz tutmaqdan mümkün qədər çəkinirdi: "Özüm qazanmadığım, evdəkilərin boğazlarından kəsib göndərdikləri pulu kefə sərf edə bilmərəm". Azərbaycandan gələn bu oğlanın qabiliyyəti, təvazökarlığı və təmizliyi Svetanı valeh etmiş, qız Aslana o dərəcədə bağlanmışdı ki, gözünə ondan başqa heç nə görünmürdü.

Bu arada Aslan Bakıdan, vaxtilə işlədiyi inşaat şirkətinin sahibi - "Qara dayı" dediyi Qara kişidən məktub aldı. Aslanın xeyirxahı olan, onu oğlu kimi sevən Qara kişi yazırdı ki, Sankt-Peterburqdakı bir türk inşaat şirkəti inşaat işinə həvəs göstərən, rusca danışib-yazmağı bacaran və sənədləşmə işlərini bilən adam axtarır. Qara dayı Aslanı yada salıb onu şirkətə tərifləmiş, Aslanın özünə də "oğul, istəyirsənsə gedib orda işləyə bilərsən" deyə bir yol açmışdı.

Aslan ədəbiyyatçı olsa da, ədəbiyyatı çox sevsə də, Qara kişinin yanında inşaat işinin də çox maraqlı olduğunu anlamışdı; bu işlə məşğul olmaq ona xoş gəlirdi. Şirkət rəhbəri onu qəbul etdi, söhbətləşdilər, nəticədə Aslanı işə götürdülər. Şirkət onu iş yerinə yaxın bir yerdə bir otaqlı sadə mənzillə təmin etdi. İndi Aslan özünü "adam kimi" hiss etdi, ilk maa-

şından az da olsa anasına göndərdi. O, tarix kitablarında haqqında çox oxuduğu, eləcə də Puşkin, Qoqol, Dostoyevskiy, Axmatova kimi məşhurların əsərlərində uzaqdan tanıdığı, ruhunu duyduğu bu mədəniyyət və inqilablar şəhərini daha yaxından öyrənməyə başladı. Buludlu, yağışlı havasını sevməsə də ("hayıf deyil Günəşli Bakı?!"), bu şəhərin Fin körfəzi, Neva çayı, Neva prospekti, məşhur Ermitaj muzeyi və yaşıl, ağ, sarı-qırmızı dəmir rəngləri ilə bəzənmiş Qış sarayı, Rus muzeyi, açılıb-örtülən metal Saray (Dvortsovy) körpüsü kimi yerləri, abidələri öyrənir, müşahidə edirdi. İsaqiyev kilsə-muzeyi və onun qarşısındakı Böyük Pyotrun (və ya 1-ci Pyotrun) tunc heykəli (Puşkin bunu "medny vsadnik", yəni "mis atlı" kimi ifadə etmişdi¹³) önündə dayanır, fikrə dalırdı. Sonra şəhərdən qərbdə, Fin körfəzinin cənub sahilində yerləşən sarı-ağ bina, fəvvarələr və qızılı heykəl-fiqurlarla süslənmiş Peterqofu görməyə getdi. Boş vaxtını Sveta ilə keçirir, bir çox yerləri Sveta ilə birlikdə gəzirdi.

Aslanın ədəbiyyat və incəsənət, tarix və mədəniyyət üzrə geniş biliyi və danışiq qabiliyyəti Svetanı heyran etmişdi, bərabər gəzərkən Aslanın qoluna girib ona sıxılırdı. Aslan bəyaz gecələrə o dərəcədə vurulmuşdu ki, həmin vaxtlar Sveta ilə birlikdə şəhərdə, xoşuna gələn yerlərdə gəzməkdən həzz alır, bəzən evə səhərə yaxın qayıdırdılar. Aralarında isti münasibət yaranmış, bir-biri üçün darıxır, bir-birindən uzaqda dura bilmir, bəzən Aslanın mənzilində bərabər gecələyirdilər. Sveta Aslanı öz anası ilə tanış etdi. Sveta 11 yaşında olanda anası atasından ayrılmış, Svetanı anası böyütmüş, oxutmuşdu. Sveta bir dəfə Aslana "Dünyada ən çox sevdiyim iki insan var – anam və sən" demişdi.

Bir bəyaz gecədən sonrakı bazar günü günortaya yaxın Sveta rəngi qaçmış halda Aslanın yanına gəldi. Svetanın yazıq görkəmi Aslanın diqqətindən yayınmadı, onu qucaqlayıb öpdü, "Nə olub, elə bil kefin yoxdur" dedi. Sveta doluxsundu, Aslanın nəvazişi onu daha da kövrəltdi. Başını aşağı dikdi, sonra dikəlib bir az da qorxa-qorxa nəmli gözlərlə Aslanın üzünə baxdı: "Hamiləyəm", - dedi.

Evli olmayan bir qızın öz rus millətindən deyil, uzaq Azərbaycandan, fərqli adət-ənənəsi olan müsəlman ölkədən gəlmiş bir oğlanla yaxınlığı və bu yaxınlıqdan doğan hamiləlik... Bu işin axırı nə olacaq? Bu sual, bu qeyri-müəyyənlik qızı əldən salmışdı. Anasının nə deyəcəyi onu çox maraqlandırmırdı, nə deyəcək ki?! Bəs oğlan, Aslan buna nə deyəcək? Ondan da çətin olan sual - oğlanın ailəsi, tez-tez yada saldığı anası nə deyəcək?...

18

Durna ilə görüşə hazırlaşarkən öz gənclik illərini, Sankt-Peterburqun yağışlı, çənli-çiskinli havasında keçirdiyi günləri xatırlayan Aslan köksünü ötürdü. Bu köksötürmə bir tərəfdən indiki təkliyi ilə, digər yandan isə İstanbulda yaşayan qızı Sara ilə bağlı idi.

...Bəs Sveta? Ona nə oldu? Sveta "hamiləyəm" deyəndə Aslan çaşdı. Bu necə oldu? Niyə? Belə olacağını heç düşünməmişdi. Xoşuna gələn qız ilə yaşadığı şəhvani hisslər, qızın da heç müqavimət göstərməməsi onun gözünü bağlamış, ehtiraslı gənc kimi hərəkət etmiş, uşaq sadələvhlüyü ilə nəticə barədə düşünməmişdi. Sveta Aslanın çaşdığını, fikrə getdiyini görüb qorxdı. Aslan sual verdi:

--İndi nə etməliyik?

Sveta gözü yaşlı halda:

--Nə edə bilərik ki? Heç nə. Hamiləyəm.

Aslan hamiləliyi yarımçıq kəsmək, xalq dilində deyilsə, "uşağı saldırmaq" barədə eşit-

13.A. S. Puşkinin 1833-cü ildə yazdığı və "Peterburq povesti" kimi təqdim etdiyi "Medny vsadnik", yəni "Mis atlı" poeması

mişdi, bunun o qədər yaxşı şey sayılmadığını da bilirdi:

--Anan bilirmi?

--Hə.

--Nə dedi?

--Dedi get Aslana de. Evlənə bilərsiniz.

Aslan dillənmədi, başı ilə razılıq işarəsi verdi. Sveta Aslanın düşündüyünü, açıq deməsə də, bir az tərəddüd etdiyini hiss etdi:

--Aslan, mənim xalam hamiləliyini cərrahiyyə yolu ilə dayandırılmış. Nəsə yaxşı olmayıb. Daha hamilə ola bilmədi, övladsız qaldı. Mən qorxuram. Sən valideynlərdən utanıb çəkinirsən, başa düşürəm. Amma nə edə bilərik?!

Aslan onu qucaqlayıb öpdü:

--Bağışla, Sveta! Hamiləyəm deyən qadını həmişə qucaqlayıb öpmək lazımdır. Sadəcə, bu mənim üçün gözlənilməz oldu. Evli olanda adətən hər şey qayda ilə, ardıcıl baş verir. Nişan-toy olur, ortağ ər-arvad həyatı başlanılır. Bir evdə yaşanılır. Və bir gün arvad hamilə olduğunu duyur və ərinə xəbər verir. Əri çox sevinir, sevincindən "uşağım olacaq" deyər qışqırır. Ailədə hamı sevinir, gəlinə diqqət və qayğı artır. Mən belə görmüşəm, belə eşitmişəm. Bizim bir mühüm fərqimiz var : evli deyilik. Səndən nə gizlədim, biz tərəflərdə belə iş – evlənməmiş uşağı olmaq qınanır. Amma qəti ürəyinə qara fikir gəlməsin. Mən evimizə, anama xəbər verəcəm. Əvvəl gedək yaxındakı anamızla, sən ananla görüşək.

Aslan Svetanın anasına "qızınla evlənmək istəyirəm" deyər müraciət etdi. Sonra Bakıya, anası Sima xanıma zəng etdi, evlənmək istədiyini və qızın kim olduğunu bildirdi. Sima xanım əvvəl susdu, heç nə deyər bilmədi, nəhayət, "Ay oğul, mən tanımıram, nə deyim, dilini də bilmirəm, necə danışım onunla?!" - deyər kəskin etiraz etməsə də, sevinmədiyini biruzə verdi, - " Qardaşınla danış, gör o nə deyir?" Əhvalatı duyan Ruslan Türkiyədən zəng etdi, Aslan Svetanı tərifləməklə yanaşı, hamiləlik məsələsini deyib vəziyyəti tam açıqlığı ilə qardaşına başa saldı.

Qızları doğuldu. Rusiyada da, Azərbaycanda da anlaşılan bir ad olsun deyər adını Sara qoydular. Sankt-Peterburqla Bakı arasında gediş-gəliş başladı. Azərbaycanda vəziyyət stabilləşməkdə idi, Aslan nəhayət, vətənə qayıtmaq qərarına gəldi. Üstəlik, o, şimalda oxuyub yazıb ipə-sapa düzdüyü elmi maraqlarını da Bakıda davam etdirmək fikrində idi. Bu fikri Sveta yaxşı qarşılamadı, "Mən anamı necə tək qoyum?" deyər müqavimət göstərdi. İki il gediş-gəlişdə oldular, Sveta get-gedə daha çox anasının yanında qalmaq üstün tutdu. Onu Bakıda Aslanın ailəsi yaxşı qarşılamışdı, şərait də pis deyildi, lakin get-gedə artan cismani uzaqlıq ər və arvadı bir-birinə bağlayan telləri zəiflətdi, gözəgörünməz etdi. Sveta qızı Sara və anası ilə birlikdə Sankt-Peterburqda yaşamağa davam etdi. Aslan gedib-gəlir, Saranı zəruri olan hər şeylə təmin edir, ona Azərbaycan türkcəsini öyrətməyə çalışırdı. Get-gedə gediş-gəliş də azaldı. Aslan Svetadan, sanki əziyyət çəkmədən, daha sürətlə aralandı. Ər-arvadlıq beləcə öz-özünə, açıq inciklik ifadə etmədən, davasız-şavasız sona çatdı.

Sara orta məktəbi bitirəndə Aslan onu ali təhsil almaq üçün Türkiyəyə apardı; bu işdə Ruslanın köməyi həlledici oldu. Sara ingilis dili və ədəbiyyatı ixtisası üzrə ali təhsilə başladı, Türkcəni yaxşı öyrəndi. Özünün dediyinə görə, ibtidai səviyyədə olsa da, Azərbaycanca bilməsi ona İstanbul türkcəsini daha tez qavramağa kömək etdi, sonralar isə, özünün dediyi kimi, bu dəfə xeyli öyrəndiyi İstanbul türkcəsi Azərbaycancanı daha yaxşı anlamasına yardım etdi. Aslan Sara ilə sıx əlaqə saxlayır, İstanbula, onun yanına gedir, ona maddi və mənəvi kömək göstərməyə çalışırdı. Tətil zamanı gah anasının, gah atasının yanına gedən Sara get-gedə Türkiyə-Azərbaycan mühitinə daha çox bağlandı...

Aslan gəncliyində indi Durnaya bəslədiyi kimi qızğın, yandırır-yaxan sevgi yaşamamışdı. O, belə görünür ki, gənclik ehtirasını içində qoruyub saxlamışdı və indi bu ehtiras qəfil vulkan kimi püskürürdü.

Uğursuz sevgi yaşamış və ya evliliyi nə səbəbdənsə pozulmuş kişi olsun ya qadın, bil və ağah ol ki, "həyat davam edir, hələ heç nə bitməyib".

19

Dumanlı, çiskinli hava idi. Elə bil ki, havadan xırda damcılar asılmışdı. Sonra çisələmə, narin yağış başladı. Yüngül, incə yağış gücləndi, gurultusu artdı və davamlı oldu. Yağışın yuduğu və parıltıdığı küçələr nazik su axınları və gölməçələrlə doldu. Aslan avtobus dayanacağıının dar örtüyü altında dayanıb yağışın nazik gümüşü cizgilər şəklində yağmasını izləyirdi. Quru qalmağa çalışmamışdı, damcılar saç tellərinə hopmuş, başlıqlı gödəkçəsi islanıb qaralmışdı. Yağış onu narahat etmir, əksinə düşüncələrinə yoldaş olur, sanki onları yüngülləşdirir və yavaşladır. Baxışları uzağa, qeyri-müəyyənliyə zillənmişdi. O, gözləyirdi. Damlalar saat tiqqiltisi kimi vaxtı sayırdı. Axşam işıqlarının parıltısı daş və asfalt döşəmələrdən əks olunub ətrafa paylanır, çökək yerlərə dolmuş sulara titrəyirdi.

Durna küçənin o biri tərəfindən, yağış və maşın işıqları arasından onu, xəyallarına hakim kəsilmiş kişini yarı qaraltı şəkildə gördü. Evdə bu anı uzun-uzadı xəyal etmişdi.

Aslan da Durnanı, yağışın içində hərəkət edən tanış bədəni gördü. Xoşuna gələn bu xanımı sözlərdən hördüyü tora salan, özünü təcrübəli sayan, buna haqqı olan kişi arzu etdiyi qadını görəndə nədənsə bir anlığa çaşdı, donub qaldı, bilmədi nə etsin, sonra gülümsədi.

Onlar, ikisi üçün də gözlənilməz bir təsadüf nəticəsində, kövrək tellərlə bir-birinə bağlanmışdılar. Nə vaxta qədər? Məlum deyil. Kövrək olan şey qopub qırıla da bilər, bərkiyə də bilər. Onlar axşam üstü, yağış altında əvvəlcədən planlanmış ilk görüşə gəlmişdilər. Qədərin cəvəsi görəsən onlarla oyunmu oynayır, yoxsa onları ciddi bir sınağamı çəkir?

Aradakı küçədən maşınlar keçir, təkərlər yaş asfaltda səs salırdı. Durna yolu tələsmədən keçib bir qədər tərəddüdlə yaxınlaşdı, sanki addımları ilə yağın yağışın səs ahəngini poza biləcəyindən qorxurdu. Aslan ona doğru hərəkət etdi, iki əli ilə Durnanın əllərinə toxundu, başının hərəkəti və yüngül təbəssümlə salam verdi. Durna salamı alıb "Çətir götürməyibsiniz, islanıb, allah eləməmiş xəstələnersiniz" deyib çətirini yüngülcə ona tərəf yaxınlaşdırdı. Aslan "Çətiri sevmirəm, şıdırğı yağış yağsın ya Günəş göydən alov yağdırsın, çətir götürmürəm" dedi. Durna yaxın durdu ki, onlar çətir altında yanaşı dayansınlar, çiyinləri bir-birinə toxundu. Bir qədər susdular. Uzaqdan, ismarışlar vasitəsilə bir-birinə çox yaxınlaşmış, indi isə üz-üzə görüşə gəlmiş qadın və kişiye nə olub, niyə belə sakit dayanıblar? Bəlkə ətrafdakı bulanıqlıq onları tutub?! Onların əvəzinə aram-aram yağın yağış danışdı. Yağış bir az mülayimləşdi, sanki sözü onlara vermək, onlara qulaq asmaq istəyirdi. Sükutu Durna pozdu:

--Bu yağışda necə gəzmək olar? İndi nə edək?

Aslan özünə gəlmişdi, dili açıldı:

--Mən yağışı sevirəm, bu qərribə görünsə də. Bax, biz yağışda görüşdük, yağış bizə mane oldumu? Yox. Əksinə, yağış aramızda cismani və ruhi yaxınlıq yaratdı, eyni vaxtda islandıq, bir çətir altında birləşdik, çiyinlərimiz, əl-qolumuz bir-birinə toxundu...

Durna diqqətlə qulaq assa da, səssiz qalmadı, mülayim, eyni zamanda atmacalı sual qoydu:

--Mən də sizin kimi çətir götürməsaydım? Bəs onda? Bizi nə birləşdirəcəkdi?!

Aslan gülümsədi, Durnanın fəallığı xoşuna gəldi, söz güləşdirmir, sözlə oynayır:

--Bir ağac altında birləşə bilərdik. Çətir paylaşmaq da, birlikdə islanmaq da, elə birlikdə sığınacaq yeri axtarmağın özü də birləşmək, yaxın olmaq deyilmi?!

Durna başını qaldıraraq Aslana baxdı:

--Gözəl sözlərdir, adam duyğulanır.

Aslan yağışa himn oxumağını davam etdirdi:

--Yağış yağmasa səninlə görüşün mənə necə xoş olduğunu bəlkə belə rahat deyə bilməyəcədim...

Durna söhbətin ruhunu tutdu:

--Sağ olsun yağış! Düz deyirsiniz. Amma yağış bəzən elə bil ki, qırılğanlıq, tənhalıq, yalnızlıq duyğularına da yol açır, xüsusən də yağışı tək, yalnız başına seyr edərkən, aydın bir səbəb olmadan adamı bir kədər bürüyür...

Aslan bunu gözləmirdi, Durnanın belə incə müşahidə qabiliyyətinə malik olduğu onda bir qədər təəccüb doğurdu və əlbəttə, çox xoş oldu. O, öz yağış fəlsəfəsini (bir qədər mücərrəd olsa da) və hisslərini söyləməyə daha da həvəsləndi, yaxşı həmsöhbəti vardı:

--İndi bizim daha azad insan olduğumuzu hiss edirsənmi?

-Necə yəni?

--Yağışda, insan görünüşə daha az əhəmiyyət verir. Nəzarət ortadan qalxır, insan daha azad olur. Bax, mən bu gün, bu görüşdə, bu yağışda sənə bağlandığımı daha yaxşı hiss etdim.

Durna qaşlarını qaldırdı:

--Necə yəni?

Aslan ürəkdən güldü. Hər ikisinin içində bir rahatlıq qərar tutmuşdu.

-Gəl gəzək, - dedi Aslan.

--Harada?

--Harada olur- olsun.

Çətir hələ də onların üstündə idi, amma əyilmişdi, öz işini tam görmürdü. Çətir kişi və qadın birliyini, bu nəfis həqiqəti tam örtməkdə aciz qalmışdı. Yağış kəsənə oxşamırdı, lakin bu onları rahatsız etmirdi. Yağış onlar arasında sakit, səssiz bir anlayış yaratmışdı. Aslan əvvəlcə tərəddüdlə, sonra qəti şəkildə Durnanın əlindən, sonra qolundan tutdu. Aydın bir istiqamət seçmədən, plan qurmadan, tələsmədən, yavaş addımlarla yeridilər, əl və qolları bir şəkildə bir-birinə qarışmışdı. Birlikdə yağışın içinə doğru getdilər, sığınacaq axtarmadılar, əksinə yağışı qəbul etdilər; yağış tək-tük sözlərin və sözə çevrilməyən duyğuların şahidi oldu. Ətraf onlara uzaq, demək olar ki, əhəmiyyətsiz görünürdü. Səma daha yaxın, daha ağır, daha səmimi hiss olunurdu. Maşınlar keçir, insanlar tələsir, Yer kürəsi öz oxu ətrafında fırlanır, amma bu çətinin altında zaman dayanmış kimi görünürdü.

20

Durna və Aslan arasında "Qatdama" əməliyyatı ilə müəyyənleşib cazibə gücü qazanan qarşılıqlı istək uzun telefon yazışmaları ilə qarşılaşılınmaz bir sevdə axınına döndü.

Mobil telefon bəlli məkanda üz-üzə oturub danışmağa imkanı olmayanlara uzaqdan, məsafədən - hərə öz yerində, öz məkanında olmaqla üz-üzə oturmağa, danışmağa, ünsiyyəti görünməmiş dərəcədə gücləndirməyə imkan verdi.

Durna və Aslan mobil telefonun yaratdığı bütün vasitələrdən – sözlü və səsli məlumat ötürmək, keçirdikləri hisslərə və sözlü ifadələrə uyğun gələn mahnı və şəkillər göndərməklə tanışlığı qadın-kişi dostluğuna döndərdilər, rəğbətdən, istək və arzudan məhəbbətə doğru hərəkət etdilər. Yağışlı gündə baş tutan görüş isə onları birləşdirdi, sevgi telləri ilə bir-birinə bağladı. Yağış duyğulara qanad verdi, hər şey daha canlı, daha sürətlə hiss olundu. Yağış bir-birinə meyl edən kişi və qadını yaxınlaşdırdı, "buyurun, yaxşı-yaxşı tanış olun, deyin, danışın, gülün" - dedi. Yağış uzandıqca sanki yağışda gəzən sevgililər arasında körpüyə çevrilir.

Aslan yağışdan sonra taksi ilə yola saldığı Durnaya yazdı:

--Çatdınmı evə?

Durna çatdığını deyib sual verdi:

--Sizi yağış yenə islatdı mı? Mən taksidən düşüb evə çatana qədər, az da olsa, yağışa düşdüm.

Aslan görüşə hazırlıq zamanı və yağışlı görüş vaxtı başladığı yarı üstüörtülü eşq elanının üstünü açmağa başladı, hər halda bunu yazışma vasitəsilə etmək üz-üzə söyləməkdən bir qədər asan idi, "üz üzdən utanar" deyiblər. O, "sevgi" sözünü işlətməkdən çəkinmədi:

--Mən içimdəki sevgi yağışından başqa heç bir şey hiss etmədim.

Durna daha təmkinli və ya daha həyalı münasibət bildirdi:

--Yağışı sevdirdiniz mənə. Elə bil bu dünyadan qopub başqa bir dünyaya səyahət etdim.

Aslan qızgınlığı azaltmadı:

--Sənin əvəzin yoxdur.

--Bu nə deməkdir?

--Bu birmənalıdır, sən bənzərsizsən.

Durnanın etirazı möhkəm olmadı:

--Mən elə düşünürəm, amma danışığ tərziniz elədir ki, nə desəniz adamın inanmağı gəlir, eyni zamanda adam utanır öz-özündən.

Aslan dayanmadı:

--Sənin utanıb-qızarmağın, təbii utancaqlığın ilk görüşümüzdə məni valeh etdi, üstəgəl təbəssüm, gözəllik, həm də soyuq, quru, ölü gözəllik deyil, həyat dolu, şux gözəllik! Bunu sənə demişdim. Adamlar indi çox az hallarda utanırlar, utanmazlıq aləmi bürüyüb. Dediym "Sənin əvəzin yoxdur" sözünə inan, bunu tam ürəkdən deyirəm, düşündüyümü deyirəm. Bəsdir, yordum səni.

İçə sevgi ilə dolu olan Durna bu yerdə insafa gəldi:

--Əksinə, sizinlə söhbət çox xoşdur, adamın ruhu dincəlir.

Aslan əməlli-başlı coşmuş, gözləri, davranış və danışığı ilə eşqini bəyan edir, soyumaq bilmirdi. Ürəyində, telefon yazışmalarında və üz-üzə görüşlərdə Durnaya vurğunluğunu sözlə zینətləndirir, bunu qədərindən artıq etdiyini də görür, lakin özünü saxlaya bilmir, davam edirdi.

Durnanın həməən xoş cavab verməsi, aradakı bağlılığı təsdiq edən sözləri də Aslana qol-qanad verirdi:

--Durna xanım, səni görəndə həyəcan bürüyür məni, bağışla belə açıq danışdığımıza görə.

Durna da az aşın duzu deyildi:

--Qarşılıqlıdır. Mən də görüşümüzün təsiri altındayam.

--Sən daha incə, daha mədəni, üz qızartmayan deyiliş tapdın. Sağ ol! Nə olaydı qonşu olaydıq, sevdiyim "qonşu qız" mahnısını¹⁴ oxuyardım. Hayıf ki, aramızda böyük məsafə var, kilometrələri deyirəm.

Durnanın ruh oxşayan etirazı və oynaqlığı aradakı məsafəni yox etdi:

--Məsafə niyə problem olarmış?! Üstəlik, eyni şəhərdə!

Bu gözəl fikir Aslanı zilə qaldırdı:

--Bax bu yerdə, bu cür sözlərə görə "sənin əvəzin yoxdur" demək tam yerinə düşür! Bu şəhərə xoş gəlmisən! Bu şəhərə mən səndən də əvvəl gəlmişəm. Nə yaxşı ki, ikimiz də bir dünyada, bir planetdə, hətta bir şəhərdəyik!

(Davamı növbəti nömrədə)

14. "Qonşu qız" mahnısı. Söz: Hüseyn Arif (Hüseynzadə), musiqi: Ələkbər Tağıyev